

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Prevence rizikového chování středoškolské mládeže

Vypracovala: Petra Marková
Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Procházka, Ph.D.

České Budějovice, 2016

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou rizikového chování středoškolské mládeže. Součástí práce je zaměření na projevy rizikového chování, jako je hlavně záškoláctví, šikana, užívání návykových a nelegálních látek. Práce se zabývá příčinami vzniku, projevy, následky a prevencí rizikového chování. Náplní práce bude zjištění vážnosti situace rizikového chování na středních školách. Toto zjištění bude provedeno pomocí kvantitativního výzkumu každodenního chování studentů v jejich volném čase, doma a ve škole. Dotazník bude velmi detailně zpracován pomocí grafického znázornění.

Klíčová slova

Mládež, adolescent, rizikové chování, prevence.

Abstract

This Bachelor thesis deals with the issue of risk behavior of high school youth. Part of the work is the focus on manifestations of risk behaviors such as truancy, bullying, especially the use of addictive and illegal substances. The work deals with the causes, symptoms, consequences and prevention of risk behaviour. Our work will determine the seriousness of the situation of risk behaviour in secondary schools. This finding will be made using quantitative research the everyday behavior of students in their free time, at home and in school. The questionnaire will be processed using a graphic representation.

Key Words

Young students, adolescent, risk behaviour, prevention.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. Zveřejněny posudky školitele a oponentů i záznam o průběhu a výsledku obhajoby klasifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 16. 4. 2016

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala především svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Miroslavu Procházkovi, Ph.D. za velmi cenné rady, ochotu a čas při pomoci psaní této bakalářské práce.

Dále velice děkuji všem studentům za trpělivost při vyplňování dotazníku k mé bakalářské práci.

Obsah

1	Úvod	8
2	Teoretická část.....	10
2.1	Literární rešerše a úvod do problematiky.....	10
2.2	Příčiny a možná prevence rizikového chování.....	10
2.2.1	Dospívání a výchovná funkce rodiny	11
2.2.2	Mládež a volný čas	14
2.2.3	Příčiny vzniku rizikového chování	15
2.2.4	Rizikové faktory ovlivňující chování studentů.....	15
2.3	Vznik rizikových životních situací a jejich následky.....	16
2.3.1	Psychické poruchy a jejich prevence	16
2.3.2	Záškoláctví.....	19
2.3.3	Kriminalita mladistvých	23
2.3.4	Užívání návykových látek	24
2.3.5	Šikana.....	28
2.3.6	Analýza a prevence rizikového chování u mládeže.....	29
2.3.7	Vliv rodičů na špatné či negativní chování.....	33
2.4	Souhrnná prevence rizikového chování	34
2.4.1	Dělení a cíle prevence.....	35
2.4.2	Systém prevence v ČR.....	36
2.5	Shrnutí.....	41
3	Praktická část.....	43
3.1	Výzkum rizikového chování středoškolské mládeže	43
3.1.1	Téma a zaměření výzkumu	43
3.1.2	Výzkumné části práce a výzkumné předpoklady	43
3.1.3	Výsledky a vyhodnocení výzkumu.....	44

3.1.4	Ověření výzkumných předpokladů	57
3.2	Diskuse výsledků	61
4	Závěr	62
	Použitá literatura	64
	Internetové zdroje	65
	Seznam tabulek	67
	Seznam grafů	68
	Seznam příloh	69

1 Úvod

„Děti - naše budoucnost.“ To je první věc, co mě napadne, při psaní této bakalářské práce. Správná výchova a zajištění jejich bezproblémového žití je velice důležité, obzvláště v dnešní době. Mládež této generace vyrůstá v prostředí zahlceném technikou nepředstavitelných rozměrů, a proto je třeba klást na výchovu „našich“ dětí obzvláště velký důraz.

Mládež se dnes potýká s novými jevy a trendy v Evropě jako je rozvoj informačních technologií, globalizace kultury, relativizace tradičních hodnot, nejednoznačná identita, odklad rodičovství atd. Doba mládí se prodlužuje díky bohatému rozvoji například ve školství. Polovinu populace naší planety tvoří právě děti a mládež. Rizika spojená s mladistvými jsou příliš vážné a rozsáhlé záležitosti. Jedná se o problematiku výchovy a vlastní socializace jedince mezi jeho vrstevníky. Vývojová psychologie se zabývá psychickým vývojem jedince, proměnou způsobu prožívání, uvažování i chování typickým pro jednotlivé vývojové fáze. Je důležité naučit se rozlišovat, jaké projevy jsou v určitém období běžné a standartní, i když se mohou zdát podivné či nepochopitelné. Období dospívání je přechodnou dobou mezi dětstvím a dospělostí. Právě v tomto období dochází ke komplexní proměně osobnosti ve všech oblastech. Je to období především hledání a přehodnocování, v němž má jedinec zvládnout vlastní proměnu, dosáhnout přijatelného sociálního postavení a vytvořit si svou zralejší formu vlastní identity.

Rodiče jsou vždy hlavním pilířem v životě dítěte. Nacházejí se na pomyslné hraně, kde se na jedné straně nachází jejich dobře vychované dítě a na druhé straně se nachází nově zrozený a sebejistý jedinec, který své chování začal přizpůsobovat chování svých vrstevníků. Rodiče za tuto změnu nemohou, ale je dále na nich, jak se k ní postaví. Následkem negativních vlivů mimo domov dochází k chování, při kterém jedinec ohrožuje nevědomky své zdraví. Při tomto chování se jedinec neohlíží na logické a rozumné názory, ale pouze na ty své. A právě toto chování nazýváme jako rizikové. Projevem rizikového chování je často pocit méněcennosti, či naopak pocit nadřazenosti v sociálním kruhu. Toto chování se odrazí v povaze jedince, ke kterému spěje a dozrává. Vážným problémem se stává například problém se záškoláctvím, zvýšenou agresivitou, šikanou a užíváním návykových látek. Bohužel spolu s každou současnou generací se snižuje věková hranice užívání, či setkáním se s těmito nežádoucími jevy.

Mladého dospívajícího jedince je třeba podporovat, formovat a vychovávat tak, aby měl zdravé rozumové vnímání, sebevědomí „tak akorát“ a slušné vychování, aby uměl řešit problémy

s grácií, nikoli agresivně. Podporovat ho ve snaze se rozvíjet v činnostech (koníčcích), a tím zlepšit jeho schopnost lépe se soustředit. Ten nejdůležitější faktor při výchově jedince je rodina, pevné citové vazby mezi členy rodiny, dostatečná autorita v podobě vzoru, například jednoho z rodičů, jasně daná pravidla týkající se chování jedince. Později při dospívání se rodiče dozví, jak uspěli ve své předvýchově, a bude pouze na nich, jak se postaví k možným náhlým zvrátům v životě jejich dítěte.

Téma, které jsem si zvolila, se mi už od první chvíle zdálo velmi blízké, jak z pohledu matky, tak z pohledu samotné práce právě na střední škole, kde se se studenty setkávám neustále. Při této bakalářské práci se pokusím nehlédnout do problematiky rizikového chování mládeže a jeho prevenci o něco blíže než doposud.

Cílem této bakalářské práce bude zmapovat souvislosti rizikového chování a popsat okolnosti, které ve výchovně vzdělávací praxi charakterizují rizikové chování studentů středních škol. V teoretické práci se budu zabývat charakteristikou výchovy od puberty do období dospívání, důležitými faktory a prostředím, které působí na nežádoucí chování mládeže, poznáním práce s rizikovou mládeží a hledáním možných příčin kriminality. Na tyto faktory se dále naváže zpracování týkající se prevence rizikového chování, příčin rizikového chování a přístupů, které minimalizují rozkvět takového chování. Praktická část bude zkoumat souvislosti, které doprovázejí rizikové chování středoškoláků. V této části se pomocí výzkumných otázek pokusím nastínit největší problémy rizikové mládeže na středních školách.

Při psaní této bakalářské práce jsem vycházela především z děl jmenovaných autorů, jako jsou (například) Marie Vágnerová, Blahoslav Kraus, Oldřich Matoušek, Věra Goldová a Olga Krejčířová. Tito autoři mi pro začátek velmi pomohli s nastíněním samotného problému rizikové mládeže a s pochopením vývojové psychologie v dospívajícím věku.

2 Teoretická část

2.1 Literární rešerše a úvod do problematiky

Hovoříme-li o mládeži, máme na mysli určitou část populace, kdy se děti odlišují od dospělých různými charakterizujícími znaky. Jedná se o chlapce a dívky rychle se vzdalující od dětství, kteří ještě nevstoupili do světa dospělých. Život a osudy mladé generace poutají pozornost společnosti odjakživa. Už v 5. století př. n. l. Sokrates říkal, že mládež si zvykla na příliš velký přepych, přezírá autority a nemá úctu ke stáří (KRAUS & et al., 2006).

Mládež tvoří jedinci sociálně ještě nezralí. Styl života dnešních mladých lidí charakterizuje poměrně vysoká míra individuální svobodné volby, avšak na druhou stranu je doprovázen vyšší mírou osobní a sociální nejistoty. Psychický vývoj u adolescentů lze charakterizovat jako proces vzniku, rozvoje a zákonitých proměn psychických procesů a vlastností, jejich diferenciaci a integraci v rámci celé osobnosti. Projevovat se může kvantitativními i kvalitativními změnami, zahrnuje jak nárůst, tak úbytek různých funkcí, které se mohou plynule rozvíjet (VÁGNEROVÁ, 2000).

2.2 Příčiny a možná prevence rizikového chování

Rizikové chování ohrožuje plnění běžných vývojových úkolů (fází), plnění očekávaných sociálních rolí, získávání základních dovedností, dosahování smyslu pro adekvátnost a kompetentnost a správnou přípravu na přechod do další fáze životní dráhy, mladé dospělosti. Termín rizikové chování tedy označuje jakékoli chování, které může negativně ovlivnit tyto psychosociální aspekty úspěšného vývoje dospívajícího. K zjevným případům patří například zneužívání omamných látek, chození za školu, nechráněný pohlavní styk, požití alkoholického nápoje a násilí (KRAUS & et al., 2006).

Jedním z důvodů, proč mladí lidé odmítají plnit své povinnosti, je argument, že je omezována jejich svoboda rozhodování. Opakovaným prosazením svých rozhodnutí, které je spojeno s prožitky úspěchu a moci, získávají vychovávaní osobní zkušenost, že je možné dosáhnout uspokojení svých potřeb a zájmů i prostřednictvím problémového chování v analogických situacích.

Neúspěch, který je opakován, může vést u žáků k negativním důsledkům, a to:

- získání negativních osobních zkušeností,
- narůstajícímu pocitu méněcennosti,
- vytvoření negativního obrazu sami sebe,
- vytvoření negativního postoje jak ke spolužákům, tak i k učitelům a rodičům (KRAUS & et al., 2006).

Jako prioritní oblasti zájmu se vytyčují:

- *Výchova a vzdělání* – boj proti negramotnosti, přístupnost ke vzdělání všem bez rozdílu, zvyšování úrovně vzdělání.
- *Zaměstnanost* – snaha minimalizovat počty nezaměstnané mládeže, rozšiřovat nabídku pracovních míst v souladu s dosaženou kvalifikací.
- *Zdraví* – zhoršování zdravotního stavu v důsledku zhoršování životního prostředí a životního stylu, prosazování odpovědnosti za své zdraví.
- *Životní prostředí* – zdůrazňovat výchovu o životním prostředí a jeho ochraně, podporovat účast mládeže na získávání dat o životním prostředí a jeho ochraně.
- *Kriminalita mládeže* – věnovat pozornost prevenci, především násilí, podporovat programy pro využívání volného času přístupné všem mladým lidem, zakládat veřejné knihovny, kulturní centra, začlenění do urbanistických plánů, podporovat cestování mladých (KRAUS & et al., 2006).

2.2.1 Dospívání a výchovná funkce rodiny¹

Rodina je významným prostředím ve výchově dítěte, především v předškolním věku a v období dospívání. Pro plnění této funkce se předpokládají určité podmínky. Rodiče musí plnit základní materiální podmínky, ovšem ne vždy je výchovná úroveň závislá na ekonomickém zabezpečení rodiny, jednotlivé funkce rodiny mohou být zabezpečeny i v ne zcela optimálních materiálních podmínkách. Rodina je institucí ochrany dítěte. Je všeobecně známo, že když přichází dítě z rodinného prostředí, kde jsou napjaté vztahy mezi otcem a matkou, mívá problémy s učením a celkovou adaptací ve škole. Důležitým činitelem, který má vliv na výchovu dětí, je tedy vzájemné spolužití rodičů, ale i vzájemné vztahy mezi sourozenci. Na vztazích mezi sourozenci

¹ *Výchovná funkce rodiny* [online] dostupné z <http://psychologie-pedagogika.studentske.cz/2008/07/vchovn-funkce-rodiny.html> [cit. 2016-01-15, 18:00].

závisí schopnost dětí přizpůsobit se nárokům a očekávání druhých. Ne vždy se mezi dítětem a rodiči utvoří harmonický vztah. Rodiče mají někdy problém navázat s dítětem vztah lásky, něžnosti, někdy dítě odmítají. Anebo vzniká vztah přílišné lásky s patologickými projevy.

Výchovná funkce má svoji specifickou podobu i v tzv. neúplné rodině. Pro děti je dobrá rodinná atmosféra nejlepší přípravou k založení vlastní rodiny. V neúplné rodině je přece jenom zvláštní atmosféra. Absence jednoho z rodičů (smrt, rozvod, neschopnost postarat se o rodinu...) může být neurotickým bodem ve výchově dítěte, o to víc, když chybí matka v předškolním věku dítěte, kdy má dítě velké potřeby citu. Otec jistě matku může nahradit, ale od muže se především očekává, že pro dítě ztělesňuje sílu, autoritu, mužnost. Zvláště u chlapců, pokud chybí otec, je údajně více agresivních a nedisciplinovaných jedinců. To, že chybí jeden z rodičů, má často vliv i na ekonomickou situaci rodiny. Jeden rodič musí samozřejmě vynaložit dostatečné úsilí, aby tento nedostatek nebyl znatelný při výchově dítěte. Ne vždy chybějící rodič znamená, že dítě musí mít horší rodinné podmínky, jak výchovné, tak ostatní, z pohledu ostatních funkcí rodiny. Zbylý rodič v mnohých případech zvýšeným úsilím tento možný problém minimalizuje. Výchovná funkce může být na slabé úrovni i v úplných rodinách. Vždyť je nemálo rodičů, kteří z různých důvodů nemají zájem o výchovu svých dětí. Kolik dětí z úplných rodin se nám jeví jako zaostalé a zaostávají za svými vrstevníky v tělesném i duševním vývoji.

Rodina má ve své podstatě za úkol jen dvě základní funkce: připravit své děti na vlastní život a po stránce psychologické je připravit na vstup do světa dospělých. Vztah mezi rodiči a dětmi by se měl pohybovat mezi přirozenou autoritou a respektem, ale zároveň by měl být i o komunikačním přístupu a přátelství a upřímnosti. Rozkazování, zakazování, tělesné tresty a další možné negativní metody výchovy by měly ustoupit do pozadí. Jejich použití se může zdát nevyhnutelné, někdy i je, ale vážné problémy je vždy třeba řešit s chladnou hlavou a dostatečnou rozvahou.

2.2.1.1 Období puberty

Dospívání člověka je meziobdobím mezi raným dětstvím a dospělostí, začíná přibližně od 11 do 15 let. Pro děti je to období tzv. puberty. V tomto období dochází k celkovému vývoji mladého člověka ke změnám způsobu myšlení, vizáže a chování. Nejběžnější snahou mladých jedinců jsou rozhodnutí, kdy se dotyčný snaží od rodičů odpoutat, snaží se být samostatný, rodiče jsou jen přítěží v jeho dokonalém světě. Velký vliv mají jeho přátelé, kteří ho neúmyslně ovlivňují a s nimiž, jak se říká, „drží krok“. Při dospívání se střídá jeho nálada, emoce jsou výbušnější,

velmi impulzivní, až nezvladatelné. Skupina, ke které přilne, se pro něj stane jeho druhou rodinou, začne uznávat hodnoty odlišné těm, kterými se doteď řídil. Jedinec se začne oblékat jinak, změní svůj vzhled, své chování i vyjadřování. Jeho vyjadřování začne být slangové, začne používat hrubší výrazy. Morální normy, které by měl dodržovat, se rozhodne přijmout jen tehdy, je-li o jejich hodnotě pevně přesvědčen a nemá pocit, že ho k tomu může někdo tlačit. V tomto období velmi často dochází k odlišným názorům mezi rodiči a dětmi. Rodiče si chtějí nadále udržet mezi sebou a dítětem dostatečný citový vztah, ale nejsou schopni pochopit a akceptovat změnu, kterou prochází. Jedinec už nechce být připoutaný k rodičům, chce jednat dle svého vlastního názoru. Přátelství ve skupině je pro něj důležitější než jeho vlastní rodiče. V rodině se začne cítit nepochopený, a tím se začne od rodiny vzdalovat. Napětí v takovém stavu narůstá a většinou to končí i nepříjemným konfliktem. V tomto období se objevují samozřejmě i první lásky a známosti. S nimi přichází další psychické a emoční stavy jedince (VÁGNEROVÁ, 2000).

2.2.1.2 Období dospívání

Je to fáze mladistvého, která trvá přibližně od 15 do 20 let. Adolescent se projevuje v závislosti na svém myšlení, racionálním uvažování, na psychice a možném vypořádání se s přizpůsobením ve společnosti a práci. Dospívající člověk se snadno dopouští chyb, jelikož jedná ukvapeně, zbrkle a impulsivně. Mladý člověk v tomto období poznává především sám sebe a utváří si silnější a stabilnější kruh přátel kolem sebe. Nastává zde situace, kdy si jedinec vybere kolektiv, který mu bude pomáhat se rozvíjet, nebo si bohužel vybere skupinu, která ho bude stahovat ke dnu spolu s ostatními. Při druhé alternativě se jedinec začne dostávat do konfliktů se zákonem, začne podporovat násilí, shazovat autoritu a prosazovat své přesvědčení, které považuje za správné. Skupina pomáhá dospívajícímu uspokojovat další potřeby jedince, které se mu jinde nedostávají. Při úspěšném nástupu do zaměstnání je jedinec buď schopen upustit od názorů dané skupiny, osamostatnit se a dospět do dalšího stádia, a to zodpovědnosti a závazků (VÁGNEROVÁ, 2000). Nejedna osoba se ale vydá i nesprávnou cestou. Návrat k určité „normálnosti“ je pak velice složitý. V takovém věku už málokdy pomůže naříkání rodičů, či nátlak přátel. Jedinec si sám musí položit otázku, zda se vydal správnou cestou, a je také na něm, zda směr této cesty změní.

2.2.2 Mládež a volný čas

Volný čas mládeže a jeho naplňování vhodnými aktivitami hraje významnou roli při utváření osobnosti mladého člověka a při jeho pozitivní socializaci. Kvalitní zabezpečení trávení volného času může, i když jen do určité míry, kompenzovat případné nedostatky rodinného prostředí, školského systému a dalších vlivů. Rodina má ale zcela dominantní a primární postavení vzhledem k osvojení si aktivit ve volném čase svým výchovným působením, ale i v každodenním životě. V oblasti volného času došlo v životě mládeže ke změnám, a to především v institucionálním zabezpečení volného času mládeže. Kultura a sport se zkomercializovaly, s nástupem informačních technologií probíhá informační revoluce. Dominantním médiem se stala televize, počítačová a mobilní elektronika, která je těžištěm volného času dospívající generace. Na předních místech ve volném čase mládeže je poslech reprodukováné hudby, návštěvy restauračních zařízení a nicnedělání (KRAUS & et al., 2006).

Kvalitní náplň pro volný čas se samozřejmě nevyřeší všechno, ale obzvlášť dnes je velmi pestrá nabídka vhodných aktivit, proto má jedinec šanci, že v něčem bude úspěšný, o něco se bude zajímat – „kdo si hraje, nezlobí“. Tím se zmenšuje pravděpodobnost, že se bude podílet na sociálně patologických činnostech. Důsledkem poklesu zájmu a snížením kvality společenské péče o volný čas mladé generace je v mnoha případech i nárůst negativních společenských jevů. Způsob využívání volného času je jedním z důležitých ukazatelů životního stylu a velmi úzce souvisí se způsobem života jedince. Životní styl reflektuje hodnotovou orientaci člověka, která se utváří na základě aktivit jedince a vlivem životních podmínek. Volný čas je hodnota, tedy něco cenného, co má pro člověka důležitý význam a co výrazně zasahuje do jeho existence. Je zároveň individuální a sociální hodnotou. Hodnota volného času z individuálního hlediska spočívá ve vytváření prostoru pro seberealizaci a rozvoj člověka. Mezi nejčastější důvody, které brání v provozování volnočasových aktivit, patří nedostatek času, nedostupnost v okolí a finanční nedostupnost (KRAUS & et al., 2006).

Přestože je nereálné způsob trávení volného času komukoliv diktovat a organizovat, je žádoucí vést mládež k jeho hodnotnému využití. To znamená učit mládež již od mládí vhodně realizovat volný čas tak, aby byly maximálně využity všechny možnosti, které se nabízejí. Jako prospěšné se ukazuje vést mládež k různorodým koníčkům a zájmům tak, aby si samostatně zvolili činnost, která je baví, vyhovuje a uspokojuje (KRAUS & et al., 2006).

2.2.3 Příčiny vzniku rizikového chování

Jako jednou z příčin rizikového chování se ukazuje nedostatek etických zásad a zábran v důsledku nedostatečné socializace, a tím akceptování sociálních norem. Nejde o chorobu, ale o trvalý stav, který lze do jisté míry korigovat důsledným výchovným vedením. Jde o disharmonickou osobnost s nerovnoměrně se rozvíjejícími složkami osobnosti, a to zvláště v oblasti instinktů a citových faktorů. Zkušenosti ukazují, že tato disharmoničnost se objevuje i v oblasti intelektových schopností. Vzhledem k tomu, že těmto jedincům chybí korekce jednání v důsledku nedostatku etických zábran, nejednají takoví lidé v souladu se sociálními normami (FISCHER & ŠKODA, 2009).

U mladistvých se projevuje disharmonická osobnost psychopatického typu jinak než u dospělých. Důležitou roli hraje inteligence. Kromě toho zde působí stud a snaha mladistvého ukazovat se v lepším světle před svým okolím, a to zvláště před druhým pohlavím, a dále snaha kompenzovat nepříznivé společenské postavení rodiny (FISCHER & ŠKODA, 2009).

Druhá rovina se týká vlastního obsahu zaměřeného na představy a názory o životě, což může být příčinou vzniku různých skupin mladistvých, vytvářejících si vlastní filozofické názory na život, které nekorespondují se současnými společenskými normami chování a které mohou působit i asociálně. Bývá to často u těch jedinců, kteří neměli vhodné výchovné vzory, a kteří byli ponecháváni volně sociální situaci, ve které se nalézají. Projevuje se zde nedostatek zájmu společnosti tuto mládež podchytit a výchovně nadále vést (LANGER, 1994).

2.2.4 Rizikové faktory ovlivňující chování studentů

Ke spořádanému životu mladistvého jsou důležité potřebné dovednosti, které se jedinec učí a dozrává v ně právě v tomto období. Zdůraznit je třeba prevenci spojenou s pitím alkoholu a užíváním návykových látek. Jedinec by se měl naučit přemýšlet rozumně o tom, jak zvládnout rizikové duševní stavy. Odmítnout své vrstevníky, kteří nabízejí alkohol, tabákové výrobky nebo jiné návykové látky, je prvním krokem k úspěchu. Dospívající člověk by si měl utvářet svůj vlastní životní styl. Rodiče by měli dětem pomoci plánovat vhodné aktivity po společném uvážení, nutit jedince do nevhodné aktivity není ovšem dobrým příkladem. Důležitá role rodičů je vzpomenout si na své mládí a vcítit se do pocitů dítěte, jeho uvažování, jak jedná a jak se chová. Dítěti je třeba trpělivě naslouchat a mít zájem o to, co nám chce říci, pokud se tak rozhodne. Rodičům stačí i neverbální vyjádření pomocí například výrazu ve tváři, gestem či tónem hlasu (MATOUŠEK & al., 1996).

Patří sem i některé rizikové faktory týkající se rodičů a dalších možných příbuzných, kteří jsou v přímém spojení s jedincem. Rodiče závislí na jakékoliv návykové látce podporují zvýšené riziko stejného návyku u dítěte. Rodiče nemají dostatek času, nemají dostatečný dohled a kontrolu nad tím, co jejich děti dělají ve volném čase. Děti tak často sklouzávají k nelegálním a nevhodným činnostem. Pokud má rodina dostatečný dohled, ve výchově se vzájemně doplňuje, styl výchovy je přátelský a přiměřený, rodiče nekonzumují alkohol, nekouří, odmítají návykové látky, dítě se těmito rizikům straní, vyrůstá takové dítě v bezpečí (MATOUŠEK & al., 1996).

2.3 Vznik rizikových životních situací a jejich následky

Každý mladý člověk musí řešit v průběhu svého života řadu úloh, naráží na různé způsoby řešení, při kterých se projeví jeho charakter a výchova. Dostane se do sociálních skupin, kde se začne vyvíjet a projevovat jeho jednání v rizikových situacích.

2.3.1 Psychické poruchy a jejich prevence

Psychický vývoj u adolescentů lze charakterizovat jako proces vzniku, rozvoje a zákonitých proměn psychických procesů a vlastností, jejich diferenciaci a integraci v rámci celé osobnosti. Projevovat se může kvantitativními i kvalitativními změnami, zahrnuje jak nárůst, tak úbytek různých funkcí, které se mohou plynule rozvíjet. U psychických poruch nelze definovat jejich jednoznačnou příčinu. Tyto poruchy jsou označovány jako sociální poruchy chování a vznikají jako důsledek nevyváženého vývoje osobnosti (VÁGNEROVÁ, 2000).

Typickými projevy jsou odlišné potřeby, člověk není schopen se přizpůsobit realitě, své vlastní problémy dává za vinu jiným a osobnost není dostatečně vyvážená spolu s některými chybějícími rysy osobnosti. Lidé s psychickými poruchami se častěji dostávají do konfliktu se zákonem, a proto je u nich umístění ve speciálním zařízení s léčebným režimem dříve, či později nevyhnutelné (VENCOVSKÝ & BAUDIŠ, 1976).

2.3.1.1 Činitelé psychického vývoje

Pro psychické vlastnosti je důležitá míra, nakolik mohou být předurčeny geneticky, a nakolik jsou ovlivnitelné prostředím. Míra dědičnosti se velmi těžko určuje, protože zde spolupůsobí celá řada různých faktorů. Rozvoj psychických vlastností i celé osobnosti závisí na působení vnějších vlivů a situací, které přispívají právě k takové zkušenosti.

Dědičnost

Genetické dispozice představují informace, na nichž závisí vytvoření předpokladů pro rozvoj různých psychických vlastností. Jejich souhrn je nazýván jako genotyp. V genetickém aparátu je zakódován program individuálního rozvoje jedince, který se projevuje variabilitou dospívání (zrání) a rozdíly dosažené úrovně jednotlivých funkcí jedince. V průběhu života dochází k postupné aktivaci jednotlivých složek genetického programu. Z tohoto důvodu dosahují psychické funkce určité kvality v přibližně stejném období dospívání. Pravděpodobnost vzniku dědičných předpokladů závisí na způsobu a různých psychických i tělesných vlastností. U každého jedince se tak psychické prožívání objevuje jinak, jindy a jakkoliv. Avšak je zde možnost, že se dědičné předpoklady u jedince nemusí projevit vůbec. Vlastnost, která není potřebná, se nemusí dále rozvíjet, stagnuje, či dokonce upadá (VÁGNEROVÁ, 2000).

Genetické dispozice se nemusí v průběhu vývoje projevovat stále stejným způsobem v takové intenzitě. V určitých vývojových fázích se mohou některé z nich projevit nápadněji. Nejčastěji se tak stává právě v období dospívání, kdy dochází k většímu osamostatňování. Mladší dítě je závislé na rodině, kdy oni rozhodují o tom, co bude jedinec dělat a s kým se bude stýkat. Dospívající si začínají činnosti vybírat sami, přátele i budoucí profesi. Výsledkem bývá nápadnější rozvoj některých vlastností a to je jeden z důvodů, proč se dospělým zdá, že se v době dospívání některé děti výrazně mění (VÁGNEROVÁ, 2000).

Prostředí

Prostředí, v němž dospívající jedinec žije, může mít významný vliv na jeho vývoj. Působí na něj prostřednictvím interakce, která má různý charakter. Jedná se například o interakci s lidmi, neživými objekty či dokonce se symboly. Právě proto je vhodné, aby dítě mělo dostatečnou aktivitu, u které se může vyvíjet. Tím reaguje na různé podněty a díky kvalitě a množství získaných zkušeností se ovlivňuje jeho psychický vývoj do budoucna (VÁGNEROVÁ, 2000).

Nejvýznamnější sociální skupinou je rodina, její životní styl, sociální podmínky a možná spolupráce se školou. Rodina velice zásadním způsobem ovlivňuje psychický vývoj dítěte. Poskytuje základní zkušenosti, které ovlivní způsob, jakým bude dítě chápat různé informace a jak na ně bude reagovat. Každý člen rodiny a vztahy mezi nimi slouží pro dítě jako model, který v budoucnu napodobuje a ztotožňuje se s ním. Rodina jako taková by měla sloužit jako zdroj jistoty a bezpečí. Pokud taková jistota chybí, většinou se to prvně odrazí například ve škole, později třeba v kriminálním chování. Jako prevenci je třeba zvýšit vnímavost rodičů a jejich snahu o naplnění chybějícího pocitu nejistoty (VÁGNEROVÁ, 2000).

Jak uvádí Urie Bronfenbrenner (1979), existuje ucelený model obecného vývojového kontextu, kdy se lidská osobnost vyvíjí v rámci komplexu různých ekologických systémů. Každá z vrstev reprezentuje jinou úroveň vlivu.

- *Mikrosystém* – působí bezprostředně, tvoří jej lidé, s nimiž je dítě v osobním kontaktu (rodina, škola, vrstevnické skupiny).
- *Mezosystém* – ovlivňuje jedince prostřednictvím vztahů a spojením mezi mikrosystémy (např. vztah rodiny a školy).
- *Exosystém* – tvoří instituce či skupiny, s nimiž jedinec nemusí být v přímém kontaktu, ale má s nimi nepřímou zkušenost. Ovlivňují ho nepřímo, např. svým rozhodnutím nebo přímým působením na blízkou osobu (umístění člena do nemocnice) – sousedé, úřad, soud.
- *Makrosystém* – tvoří obecné názory, hodnoty, zvyky a pravidla široké společnosti, do které všechny ostatní vrstvy patří, její kultura a historie (VÁGNEROVÁ, 2000).

Dalším faktorem možného rozdílu dospívání je místo, kde jedinec vyrůstá. Každá lokalita se liší rozdílnou charakteristikou a zvyky. Určité rozdíly jsou podle mého i ve srovnání s faktem, zda je jedinec vychován na vesnici, či ve městě. Například život na vesnici je o trochu těžší z hlediska zajištění chodu domácnosti oproti městu, kde si můžete obstarat cokoli a v jakoukoliv hodinu. Vrstevnické party, které žijí na vesnici, jsou většinou lépe vychované než ty ve městě. Většina mladých lidí z vesnice je více zodpovědná a dokonce i pracovitá. Trávení volného času je ve městě a na vesnici také jiné. Ve městě existuje více sportovních, společenských a kulturních aktivit než na vesnici. Ve velkých městech dochází u mladých lidí k narušení chování častěji díky tomu, že město nabízí nespočet negativních možností, jako jsou právě rizikové vrstevnické skupiny, zábava spojená s pitím alkoholických nápojů, užívání drog, vandalismus. Je těžké stanovit takové faktory, které by mohly ovlivnit nežádoucí chování u jedince. Celkový stav naší společnosti záleží na organizaci zdravého životního stylu. Člověk by se měl pokusit mít naplánovaný celkový režim dne, týdne, maximálně se věnovat sportovním aktivitám. Lépe se pak koncentruje v práci a při studiu ve škole. Při duševním vypětí a sezení je vhodné využít ke zdravému životnímu stylu pohyb, člověk si tím vyčistí hlavu a do jisté míry se odreaguje (VÁGNEROVÁ, 2000).

Myslím, že si každý uvědomuje, v jaké době žijeme a jakým způsobem upadá morálka lidí a zodpovědnost. Velkou vinu na tom mají masmédia, všudypřítomné reklamy a zvýšená potřeba internetového připojení. Tomu se v dnešní době bohužel nevyhne už nikdo. Všichni lidé, obzvláště ti mladí, jsou tímto ovlivňováni po stránce psychické i morální. Toto ovlivňování

působí samozřejmě na každého jedince jinak. Podle mého názoru se slabým jedincem stává každý, komu bylo například jako dítěti mnoho odpíráno. Takovéto děti trpí většinou komplexem méněcennosti a šikany, tyto problémy se projevují postupem času v jeho dospívajícím životě. Problémy se budou týkat především jeho snahy o nalezení partnera, přátel nebo práce.

2.3.2 Záškoláctví

Docházka do školy patří k životním zkušenostem většiny mladistvých. Jsem přesvědčena, že vždy platilo a dále platí heslo: „škola, základ života“. Bohužel záškoláctví se stává postupem času velkým problémem už na základních školách, natož na školách středních.

Záškoláctví je poruchou chování, která často bývá spojována s negativním postojem ke škole. Nepřijetí normy pozitivní hodnoty vzdělání může být projevem šikany nebo reakcí na špatné hodnocení ve škole, či neprospěch. Obvykle jej charakterizujeme jako komplex obranného jednání s cílem vyhnout se nepříjemnému dopadu, který je dán konfrontací neúspěšného dítěte s lépe prospívajícími žáky nebo požadavky učitele na práci dítěte nebo očekávanou reakcí rodičů na špatný prospěch. Při zjištění záškoláctví je velmi důležité zhodnotit příčinu, která vede dítě k útěku ze školy, a jaký má vlastně dítě postoj ke škole. Záškoláctví není přímo řešeno jako porucha chování, která je uskutečňovaná na základě strachu například ze šikany nebo obecné školní fobie. Faktorem, kterým se záškoláctví hodnotí je právě četnost samotného záškoláctví, jeho plánovitost a způsob provedení.²

Neomluvené hodiny z vyučování mohou být jedním z negativních projevů rizikového chování mladých. Záškoláctví, neboli „chození za školu“ je úmyslné zameškávání školního vyučování. Žák ve své vlastní vůli, většinou bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Vyskytuje se na ZŠ i SŠ již od 1. třídy a s postupujícím věkem, zvláště v období prepuberty a puberty, se počet zameškaných neomluvených hodin zvyšuje. Záškoláctví bývá chápáno jako závažné porušení školního řádu, ale ve skutečnosti jde o provinění proti školskému zákonu, který obsahuje ustanovení o povinné školní docházce. Nezřídka je spojeno s dalšími projevy rizikového chování, které mají neblahý vliv na osobnostní vývoj jedince. Často má souvislost se školní neúspěšností žáka, objevuje se u starších dětí a tento jev má tendenci se prohlubovat.³

² Bc. Lenka Klumpnerová: *Záškoláctví* [online] dostupné z <http://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/zaskolactvi/Stranky/Z%C3%A1%C5%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD.aspx> [cit. 2016-01-15, 18:00].

³ Bc. Lenka Klumpnerová: *Záškoláctví* [online] dostupné z <http://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/zaskolactvi/Stranky/Z%C3%A1%C5%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD.aspx> [cit. 2016-01-15, 18:13].

Kategorie záškoláctví:⁴

Pravé záškoláctví

Žák se ve škole jednoduše neukazuje. Jeho rodiče si myslí, že do školy pravidelně dochází.

Záškoláctví s vědomím rodičů

Žák do školy nechodí, rodiče jsou si ale situace vědomy a také vědí, že k tomu dítě nemá pádný důvod. Žák například stráví jeden den tím, že rodičům pomohl v práci nebo se doma staral o nemocného příbuzného. Někteří rodiče sami nechávají dítě doma.

Záškoláctví s klamáním rodičů

Existují takoví žáci, kteří své rodiče dokáží přesvědčit o tom, že se cítí velmi špatně, a že nemohou jít do školy, i když se ve skutečnosti cítí zcela dobře. Rodiče pak napíší svému dítěti omluvku z důvodu zdravotních potíží. Tuto kategorii je často obtížné rozlišit od záškoláctví s vědomím rodičů. Někteří rodiče svému dítěti důvěřují natolik, že představa o tom, že jim jejich dítě lže do očí, je naprosto nepředstavitelná. Proto prohlášení dítěte o nevolnosti je dostatečné k tomu, aby omluvku napsali.

Útěky ze školy

K tomuto druhu záškoláctví, nazývanému „interní záškoláctví“ patří případy, kdy žáci do školy jdou, nechají si zapsat přítomnost do žákovské knížky a pak během dne na hodinu nebo dvě odejdou. Někdy dotyční zůstávají v prostorách školy, jindy pouze odejdou na krátkou dobu pryč.

Odmítání školy

Do této kategorie spadají žáci, kterým představa školní docházky činí psychické potíže. Tyto poruchy pramení z problémů ve škole, kdy jedinec nabyde vědomí, že je učení moc těžké, nebo strachu ze šikany, školní fobie nebo deprese. V takovém případě se jedinec tak bojí představy, že půjde do školy, že ho sami rodiče v tu chvíli mohou sotva přesvědčit o opaku. Na místě bude možnost určitého typu odborné intervence. Hranice mezi žáky, kteří mají skutečně psychické potíže s přijetím docházky, a žáky, kteří jednoduše do školy chodit, je i zde nejednoznačná.

⁴ Bc. Lenka Klumpnerová: *Záškoláctví* [online] dostupné z <http://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/zaskolactvi/Stranky/Z%C3%A1kol%C5%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD.aspx> [cit. 2016-01-15, 18:00].

2.3.2.1 Příčiny záškoláctví a jeho řešení⁵

Jednou z příčin záškoláctví je *negativní vztah ke škole*, kdy žák nemá ke vzdělání pozitivní vztah a motivaci. Vybudování tohoto vztahu tkví na základě špatného prospěchu. V některých případech se může jednat o negativní hodnocení ze strany učitele, kdy se žák cítí nevyrovnaně a způsob chování učitele se ho značně dotýká. Tento projev jednání označujeme jako komplex ochranného jednání. Toto jednání vede mnohdy k psychickému bloku k učiteli, kdy žák přestane docházet pouze na jeden konkrétní předmět výuky nebo na předměty podobného zaměření, ve kterých se mu nedaří dosáhnout úspěchu. Učitel by měl hodnotit žáka s ohledem na jeho psychickou stránku a vážit slova při jeho hodnocení a projevu. Učitel by měl u takového žáka zjistit jeho kladné stránky a dovednosti a ty se snažit v žákovi rozvíjet. Na rodičích je správný dohled nad klasifikací svého dítěte a popřípadě mu zajistit doučování předmětu, ve kterém se mu nedaří.

Další příčinou záškoláctví je *strach ze šikany*. Jediněc se pak bojí do školy docházet, z důvodu neustálé šikany od svých vrstevníků. Vzhledem k faktu, že šikana zanechává na oběti velmi vážné psychické problémy, které si nese po celý svůj život, se jedná se o velmi závažný důvod k záškoláctví. Při zjištění případu šikany je nutné začít okamžitě jednat a podniknout tak veškerá opatření k jejímu odstranění.

Zvolení špatného studijního směru vede s sebou rovněž chuť jedince „jít za školu.“ Výuka na škole se pro něj pomalu stává nezáživná, otravná a naprosto nezajímavá. Můžeme tomu předejít jedinečně při výběru studijního směru komunikací mezi rodičem, žákem a výchovným poradcem. K tomuto problému dochází mylnými představami rodičů o budoucím povolání svého dítěte, bohužel rodiče i sám student si tuto skutečnost uvědomí až později.

Lenost není jednou z hlavních příčin záškoláctví, avšak i k takovému důvodu dochází. Žák se ráno vzbudí s pocitem, že do školy jít nechce, nepotřebuje a také nejde. Rodiče po zjištění absence napíší omluvenku pro nevolnost nebo z rodinných důvodů, aby jejich dítě nemělo ve škole problémy s absencí.

Velmi častou příčinou záškoláctví jsou *kamarádi a parta*, jež mají v době dospívání na jedince větší vliv než jeho rodiče. Školní prostředí se pak stává pro žáka méně atraktivní než poflakování mimo školu (například návštěva obchodního střediska nebo restaurace).

⁵ Bc. Lenka Klumpnerová: *Záškoláctví* [online] dostupné z <http://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/zaskolactvi/Stranky/Z%C3%A1kol%C5%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD.aspx> [cit. 2016-01-15, 18:00].

Rodinné problémy se rovněž mohou stát spouštěčem záškoláctví, neboť žák může být jejich vlivem vystaven natolik, že ztratí zájem o vzdělání. Kvůli neustálému tlaku a stresu, jemuž je doma vystavován, se jedinec snaží uniknout od problému v jeho blízkosti a reality s ní spojenou. Při řešení jakékoliv vážné rodinné situace by si měli rodiče uvědomit, že dítě je této situaci nedobrovolně vystaveno, a tak jednat s rozvahou a ohleduplností.

Nejdůležitější je zjištění příčiny, proč se žák k záškoláctví uchyluje. Teprve na základě tohoto zjištění je možné se žákem dále pracovat. Dalším důležitým úkolem je získání rodičů žáka ke spolupráci, nikoliv k boji mezi školou a žákem. Výchovný poradce po poradě s rodiči může žáka odeslat k vyšetření do pedagogicko-psychologické poradny, která provede jeho šetření a může případně doporučit řešení dané situace.

Mohu shrnout, že všechny typy záškoláctví se stávají pro žáka potencionálním nebezpečím, neboť vzniká časový prostor, který je potřeba nějak vyplnit. Zde se pak nabízejí možnosti negativního jednání, jako jsou konzumace alkoholu, gambling, drogy nebo páchání drobné delikvence, jako jsou např. krádeže nebo grafity. Z těchto důvodů by mělo být záškoláctví odhaleno při nejlepším v počátku, zjistit jeho příčinu, a tu co nejdříve odstranit.

2.3.2.2 Prevence proti záškoláctví⁶

Nejprve je tu možnost žáka po dobrém motivovat k návratu do školy, poskytnout mu maximální oporu a pomoc. Pokud je v popředí záškoláctví strach a úzkost, je třeba zvyšovat u žáka jeho odolnost vůči zátěži, oceňovat ho, pokud projeví snahu překážky překonat, učit žáka žádoucími způsoby chování, včetně asertivních reakcí a zvažovat výchovné postupy a cíle v rodině, zvyšovat citově stabilní atmosféru a všimnout si podezřelých signálů na straně žáka, které mohou záškoláctví předcházet. Jestliže tato snaha přijde vniveč, rodiče budou muset přistoupit ke spolupráci s příslušnými orgány.

Dle metodického pokynu č. j. 10 194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví se na prevenci záškoláctví podílí především třídní učitel, výchovný poradce a školní metodik prevence spolu s ostatními učiteli a zákonnými zástupci žáka. Součástí prevence je pravidelné zpracovávání dokumentace o absenci žáků, spolupráce se zákonnými zástupci žáka, včasné odhalení příčiny záškoláctví žáků a přijetí příslušných opatření. Dále provádění výchovných rozhovorů se žáky, spolupráce se školním

⁶ Bc. Lenka Klumpnerová: *Záškoláctví* [online] dostupné z <http://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/zaskolac/tvi/Stranky/Z%C3%A1%C5%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD.aspx> [cit. 2016-01-15, 19:00].

psychologem a institucemi pedagogicko-psychologického poradenství, konání výchovných komisí ve škole a spolupráce s orgány sociálně právní ochrany dětí.

2.3.3 Kriminalita mladistvých

O kriminalitě mládeže se často hovoří jako o světovém problému (na prvním místě). Všeobecným faktem se jeví, že trestná činnost zachvacuje postupem času nižší věkové skupiny. Rodinný vliv na dospívající mládež stále více klesá a s tím souvisí také vyšší nárůst kriminality u mladých lidí, a to i v případě, že žijí v úplné rodině. Mladiství jsou odkázáni na výchovu ve škole, internátě, vliv má sledování médií nebo na špatné příklady u vrstevnických skupin. Většina dospívajících má hodně volného času, málo povinností, a hlavní náplní je tak zábava. Hlavní role v dospívání je poznání, kam dotyčný patří, co chce, a dát směr jeho úsilí. Jestliže dítěti chybí cit, láska, porozumění a odpovědnost, je na nejlepší cestě k vybočení ze správného směru (SCHUBERT, 1967).

2.3.3.1 Příčiny kriminality mladistvých

V celkové kriminalitě mládeže mají jednoznačnou převahu majetkové delikty. Někdy je motivací lepší životní úroveň, která je pro dítě velice důležitá. Dále se jedná o vandalismus, poškozování majetku, úvahy nad životem a smrtí. Příčina je velmi nejistá, není lehké na ni najít odpověď. „*Výzkum etiologie delikventního chování mládeže byl, a je nejvíc fascinující a nejpočetnější, současně však také nejvíc neplodný ze všech snah.*“ (SCHUBERT, 1967, p. 27)

Stupně závažnosti jednání činu, kterým osoba porušuje normy:

- *disociální* - např. dětský vzdor, neposlušnost, nekázeň ve škole, lhavost, poruchy afektu, špatné návyky, drobné přestupky proti normám, a jiné.
- *asociální* - závažnější odchylky chování od sociálních, etických a pedagogických norem, které však ještě nemají ráz trestné činnosti, např. výtržnictví, útoky, toulky, záškoláctví, alkoholismus, toxikomanie, tabakismus, demonstrativní sebepoškozování, gamblerství, popř. prostituce, kdy jedinec poškozují spíše sebe než okolí.
- *antisociální* - závažné protispolečenské jednání zahrnující veškerou trestnou činnost (krádeže, loupeže, vandalství, sexuální delikty, zabití, vraždy, rasismus, distribuce drog a další, vyznačuje se agresivitou, destruktivní činností) (SCHUBERT, 1967).

2.3.3.2 Prevence kriminality mladistvých⁷

V případě antisociálního chování, které navazuje na asociální formu chování, je obtížná nápravná péče v důsledku fixace poruch a velká pravděpodobnost opakování trestné činnosti. Snahou je předejít problémům a pomoci těmto jedincům se znovu začlenit do běžné společnosti.

Kriminalita mládeže je součástí celkové kriminality a zahrnuje jednání osob do věku 18 let, jehož důsledkem je překročení právních a společenských norem, což je charakterizováno jako trestný čin. Osoby ve věku 15 - 18 let se označují jako mladiství a jsou ze zákona trestně odpovědní s jistým omezením, osoby mladší 15 - ti let nejsou trestně odpovědné. Spáchá-li však dítě mezi 12. až 15. rokem věku čin, za který lze dle trestního zákona uložit výjimečný trest, může se takovému jedinci uložit v občansko-právním řízení ochranná výchova, kterou uloží příslušný soud. Ochranná výchova je vykonávána ve výchovných ústavech ČR. Soud pro mládež může rovněž přeměnit ochrannou výchovu na ústavní výchovu nebo může rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo takové výchovné zařízení. Přitom může být mladistvému uložen dohled probačního úředníka nebo jiné výchovné opatření.

Na prevenci dohlíží v naší republice Republikový výbor pro prevenci kriminality. Primární prevencí na školách se má podle „*Programu sociální prevence kriminality*“ zabývat Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Úkolem Ministerstva práce a sociálních věcí ČR je především zabývat se sekundární prevencí zaměřenou na ohrožené mladistvé, jejich rodiny a na skupiny mladistvých (FISCHER & ŠKODA, 2009).

2.3.4 Užívání návykových látek

S narůstající spotřebou návykových látek zákonitě přibývá následků souvisejících s jejich užíváním a závislostí. Dosavadní poměrně nedostatečná či zkreslená informovanost laické i odborné veřejnosti o příčinách, projevech, důsledcích a především o možnostech léčby a prevence této závažné choroby přitom často vede k přehlížení časných vývojových stadií i k rezignaci nad stadii pokročilými, a tím ke zbytečným individuálním i celospolečenským škodám (GOLDOVÁ & KREJČÍŘOVÁ, 2007).

„Návykové látky trvale provázejí člověka v jeho radostech i starostech, proto jsou v tomto případě jednoduchou cestou k jejich řešení. Bohužel však jsou v zátěžových situacích tím nejhorším rádcem.“ (GOLDOVÁ & KREJČÍŘOVÁ, 2007, p. 15)

⁷ *Kriminalita mládeže* [online] dostupné z <http://www.ostrovzl.cz/prevence/kriminalita-delikvence-vandalismus/> [cit. 2016-01-15, 18:00].

2.3.4.1 Mládež a kouření

V posledních letech se kouření mezi obyvatelstvem silně rozmáhá, neustále vzrůstá procento kuřáků. Alarmující ovšem je, že se na vzestupu kouření velkou měrou podílí také mládež, a to obojího pohlaví. Hranice počátku kouření se posunuje čím dál více do mladšího školního věku. Kouření mladistvých znatelně narůstá již od puberty, ba dokonce i dříve. To, že kouření škodí zdraví, je vědecky prokázané, ale v tomto věku je to podle mého názoru pouze „frajeřina“, která se stane závislostí. Čím dříve začne kuřák kouřit, tím bývá silnějším kuřákem s tím je jeho zdraví ohroženo více. Je i větší nebezpečí, že se nedožije vysokého věku. Jestliže cílem boje proti tabakismu je zabránit vzniku škod na zdraví z kouření, pak hlavním směrem tohoto boje je vést preventivně mladou generaci k tomu, aby se vůbec nenavykla kouřit. A pokud již kouří, je třeba vyvinout snahu na odvyknutí kouření. Jsou zde dvě možnosti, buď jedinec vyvine snahu o odvyknutí sám a zvládne jí, nebo jsou zde možnosti zajít za lékařem nebo jakýmkoliv pracovníkem, který se zabývá výchovou mládeže. Ti mají za úkol pomoci, ač se jedná o velice nesnadný úkol, protože výchova dětí a mládeže k nekuřáctví je dosud nedostatečná a nepřesvědčivá. *„Aby se mládež mohla rozhodnout k nekuřáctví, potřebuje určité znalosti základních fakt nejen lékařských a statistických, ale i fakt o tom, proč lidé kouří. Je potřeba, aby každý člověk dovedl sám vysvětlit problematiku kouření svým přátelům, spolužákům, rodině.“* (NOVÁK & VODRÁŽKA, 1969, p. 3)

Pro každého kuřáka je velice nesnadné rozhodnutí přestat kouřit. Ale toto rozhodnutí je pouze na něm. Zodpovědnost za něj nemohou převzít rodiče, kamarádi, učitel, lékař nebo snad tabákový průmysl. Nikdo z nich mu nemůže v kouření zabránit, ale také ho do něj nutit. Je to svobodné rozhodnutí, které ovlivní celý život jedince. Z vědeckých studií je prokázáno, že kolem 15. roku života se stírá rozdíl mezi chlapci a děvčaty. Rozmáhá se především kouření u dívek, protože dívky se v dnešní době snaží v tomto směru chlapcům vyrovnat (NOVÁK & VODRÁŽKA, 1969).

„Je mnoho příčin, proč mladí lidé začínají kouřit. Je to touha být velkým, zajímavým, společenským. Je to snaha pro ukrácení dlouhé chvíle, po rozptýlení, zahnání starostí. To vše kuřák od své cigarety očekává, to vše má na dosah ruky.“ (NOVÁK & VODRÁŽKA, 1969, p. 40)

Velký vliv na mládež má postoj dospělých ke kouření. Zvláště postoj autorit, jako jsou rodiče, učitelé a sportovci. Zakázat kouření je možno jen malým dětem. Dospívající mládež zákaz, napomínání a moralizování nesnáší. Nemoc je podle mládeže záležitost starých lidí. Jejich

nevědomost je neuvědomění si závažnosti problému, který později nastane. Mladý člověk ale stále zůstává oproti dospělým ve výhodě. Má stále velkou naději, že se kouření trvale odnaučí. Zdůraznit je třeba nutnost odvyknutí trvalého. Odvykání je úkol, který se dá řešit několika způsoby podle povahy kuřáka. Asi 70% kuřáků tvrdí, že by kouření rádo zanechalo, ale dají se odradit prvními neúspěchy, je třeba mít silnou vůli a vytrvat (NOVÁK & VODRÁŽKA, 1969).

2.3.4.2 Mládež a alkohol

Alkohol se svými účinky považuje za hypnotickou drogu. Užívání alkoholu u mladistvých nemusí nutně znamenat závislost na alkoholu v dospělosti. Alkoholismus je nejrozšířenější formou návyku už tím, že je naší společností tolerovaný. O alkoholismu hovoříme až tehdy, kdy dosáhne závislost na alkoholu takového stupně, že škodí jednotlivci, společnosti nebo dokonce oběma (GOLDOVÁ & KREJČÍŘOVÁ, 2007).

Prevence častého pití alkoholických nápojů mezi dospělými i mládeží je v současné době mimořádně důležitá. Stoupající spotřeba alkoholu, bohatost sortimentu alkoholických nápojů se sice stala znakem rozvoje životní úrovně, ale i zároveň jednou z jeho negativních stránek. Alkoholické nápoje jsou všude lehce dosažitelné, vždy k dispozici v jakémkoliv množství. U mládeže zcela zamezit konzumaci alkoholu nelze, patří to ke společenskému životu a dospívání v kolektivu. Mládež si ovšem neuvědomuje nebezpečí pití alkoholu a podceňuje ho. Alkohol působí toxicky a toxikomanicky na nervovou soustavu. Při jednorázové opilosti stoupá sklon k nepředloženému jednání, výstřednostem a k nevyrovnanému projevu. Pod vlivem alkoholu se často volí riskantní řešení. Děti se setkávají s alkoholem velmi brzy. K těmto příležitostem patří například oslavy v rodině, kde se naskytá možnost ochutnávat. V dorostovém věku, do něhož se tyto zvyklosti dospělých pochopitelně přenášejí, se popíjí při úspěchu nebo neúspěchu při zkouškách, po sportovním zápase, při ukončení školy atd. Ty mladistvé, kteří alkohol odmítají, považuje někdy společnost za podivíny. Zcela neprávem. Mladý abstinents bývá většinou mimořádně silnou osobností a je si vědom cíle, kterého chce dosáhnout. Naopak k častému pití a závislosti spějí osobnosti s malou odolností vůči napětí, přepínající své schopnosti s neschopností sebekritiky, snahou vyniknout za každou cenu, svádějící neúspěch na druhé nebo na okolnosti. Aby se omezil výskyt nežádoucích důsledků pití alkoholu a alkoholismu, je nutno děti od útlého dětství, a zejména pak ve škole, vychovávat ve smyslu dostatečných vědomostí a správných postojů k pití alkoholických nápojů. V horších případech je třeba zakročit razantněji, léčením alkoholismu v příslušných zdravotnických zařízeních (SVOBODOVÁ & VODRÁŽKA, 1979).

2.3.4.3 Mládež a drogy

Další, a to nejhorší závislostí, je závislost na drogách. „Drogy přecházejí lidstvo v nejrůznějších formách a nejrůznějšími cestami a trpělivě si hledají cestu k člověku. Odpradávná byly považovány za prospěšné jako lék, ale také způsobovaly velké škody. Bohužel takto je tomu i dnes. Ten, kdo s nimi nezachází s přísným dodržováním pravidel, přestává být jejich pánem a stává se jejich otrokem. Droga je charakterizována jako substance (přírodní nebo umělá), která jakýmkoliv způsobem vpravená do organismu, může za určitých podmínek vyvolat chorobný stav – závislost.“ (GOLDOVÁ & KREJČÍŘOVÁ, 2007, p. 15)

Drogová závislost se rozděluje na psychologickou, psychickou a somatickou. Psychologická závislost je na určitém léku, kdy jiný lék, který má stejné vlastnosti, nepomáhá. Jedinec se pak snaží vyřešit situaci pomocí drog a psychicky si vstíplí, že jen to mu může pomoci. Somatická závislost vzniká díky tomu, že droga je látka, která při vstupu do živého organismu je schopná pozměnit jednu nebo více funkcí, působí přímo nebo nepřímo na centrální nervový systém a pro jedince se stává přirozenou součástí metabolismu. Vyřazení látky způsobuje abstinenci příznaky somatického a psychického rázu. Při předávkování se mohou objevit akutní intoxikace. Droga při prvních užíváních způsobuje organismu příjemnou změnu vnímání, nálad nebo vědomí. Později při dlouhodobém užívání může způsobovat těžké deprese a narušení vědomí. Odvykání a zbavení se závislosti na drogách je to nejtěžší, co může člověka potkat. Jedná se o těžkou biologickou terapii, která je střídána různými formami psychoterapie. Důležité je u člověka najít smysl života, ale velký význam má prevence, která je zajišťovaná celospolečensky, a to přednáškami za účasti odborníků na základních a středních školách. Na prevenci by se měli podílet i lidé z okolí nemocného člověka a na nich bude také záležet, jestli se pacient, který se vyléčí, přizpůsobí anebo ne. Člověk by měl pracovat hlavně sám na sobě, aby byl potřebný pro společnost. Nejlepší prevencí je dodržovat základy duševní hygieny. Týká se to režimu práce, odpočinku, životního stylu, hospodaření s časem, zdravé životosprávy, dostatečného pohybu, důležité je nepřepínat fyzické a duševní síly, zvládnout sociální dovednosti (GOLDOVÁ & KREJČÍŘOVÁ, 2007).

Primární prevenci je aplikace preventivních metod působením na skupinu dětí, které mají osvojené základní principy morálky, morální a společenské normy a hodnoty. Primární prevence je orientována na děti a mládež, u kterých doposud nenastaly problémy s konzumací návykových látek. *Sekundární prevence* představuje práci s dětmi a mládeží s drogovou závislostí, poruchami chování a začínající delikvencí. Spoluprací s rodinou a dalšími institucemi lze odstranit příčiny,

které takové nevhodné chování vyvolaly. *Terciální prevence* je vhodná pro osoby s pokročilou poruchou chování a delikvencí (GOLDOVÁ & KREJČÍŘOVÁ, 2007).

2.3.5 Šikana

Agresivita, která doprovází šikanování, se stává celosvětovým problémem. Zarážející je posouvání hranic, kdy se se šikanováním setkáváme. Šikanování je nebezpečně rozmáhající se chorobou společnosti. Důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce či skupin. Jedná se o úmyslné konání namířené proti jinému subjektu, kde podstatou je útok proti jeho lidské důstojnosti. Následky šikanování se projevují dlouhodobě jak u obětí, tak i u útočníků. Pokud agresivní útočníci zjistí, že se jim jejich násilí nemusí vždy vyplatit, využívají podobné strategie i v dospělosti a v situacích, kde chtějí ukázat svoji převahu. U obětí se pod vlivem šikanování projevuje zvýšený sklon k depresivnímu chování, oběti mají o sobě pochybnosti v životě, své hodnotě, trpí pocity méněcennosti. Šikanování je charakterizované jako úmyslná snaha získat nad jinými jednotlivci psychologickou nebo společenskou a hmotnou výhodu prostřednictvím ubližování, výsměchu, zastrašování a hrozeb (GOLDOVÁ & KREJČÍŘOVÁ, 2007).

Motivy k šikanování obětí jsou například upoutání pozornosti, pouhé zabíjení nudy, žárlivost, motiv pro vykonání něčeho velkého a nezvyklého. Chování útočníka vede k problému s chybějícími mravními hodnotami, duchovní prázdnoty, antisociálního chování, manipulativního, prospěchářského a parazitujícího chování (GOLDOVÁ & KREJČÍŘOVÁ, 2007).

2.3.5.1 Důsledky šikanování

U obětí se můžeme setkat s více problémy, které mají za následek jejich chování ve všech možných situacích.

- Nepozornost na vyučování, nízká schopnost koncentrace,
- psychosomatické onemocnění (bolest hlavy, nevolnost, poruchy spánku, ...),
- záškoláctví,
- deprese a úzkostlivé stavy,
- pocity méněcennosti, sebevražedné pokusy, sebepoškozování (GOLDOVÁ & KREJČÍŘOVÁ, 2007).

2.3.5.2 Prevence a možnosti řešení šikany

Jako u většiny deviantních forem chování, tak i u šikanování platí, že je samozřejmě jednodušší a účinnější šikaně předcházet, než ji později odstraňovat. Cílem školní prevence je rozpoznat příznaky osobních a sociálních problémů dětí a mládeže. Je třeba podporovat rozvoj pozitivních vztahů, usměrňovat chování tak, aby studenti dokázali zvládat svoje emoce a řešit konflikty. Důležité je vést studenty k osobní zodpovědnosti za jejich rozhodnutí. Řešení šikanování u konkrétního jedince je otázkou hledání a nacházení optimálních způsobů pomoci obětem i šikanujícím jednotlivcům. Zdrojem užitečných informací pro učitele je pozorně sledovat dění ve třídě, zaměřit se na vztahy mezi žáky, konflikty, stupeň spolupráce a rivality. To vše může pomoci odhalit problémy už v zárodku. U sociální skupiny kde předpokládáme výskyt prvků naznačující šikanování, je tomu potřeba věnovat zvýšenou pozornost a nacvičovat sociální činnosti, které mohou eliminovat vznik šikany. Jedná se o sebeúctu a úctu k ostatním, empatii, spolupráci, nenásilné řešení konfliktů, komunikaci, nezaujatost a kritické myšlení (GOLDOVÁ & KREJČÍŘOVÁ, 2007).

V primární prevenci jde o cílevědomé vytváření optimálních podmínek pro zdravý vývin dětí, realizaci pedagogických opatření zaměřených na příčiny, které vyvolávají poruchy psychosociálního vývinu. Také zde existuje šance včas zamezit vzniku problémů vytvářením aktivit a různých činů. V sekundární prevenci se činnost zaměřuje na práci s dětmi s poruchami chování a psychosociálního vývinu. Jde o práci s dětmi a mládeží, které mají sklony k násilí. Cílem je eliminovat nedostatky a zabránit poruchovému chování. Významnou úlohu v oblasti sekundární prevence šikanování ve školství má Centrum výchovné a psychologické prevence (CVPP). Toto zařízení napomáhá při realizaci intervenčních programů proti šikaně, nepříznivé atmosféře a vztazích mezi žáky (GOLDOVÁ & KREJČÍŘOVÁ, 2007).

2.3.6 Analýza a prevence rizikového chování u mládeže

2.3.6.1 Sociálně patologické jevy

V posledních letech je zaznamenáván značný nárůst jevů, které označujeme jako sociálně patologické. Jedná se o variabilní škálu jevů, které vnímáme jako nechtěné, nežádoucí nebo až nepřijatelné. Každý takový jev má svoji míru společenské nebezpečnosti. Takových jevů, jako jsou například závislostní chování, delikvence, kriminalita, organizovaný zločin apod. považujeme za nezdravé, abnormální a obecně nežádoucí společenské jevy a souhrnně je označujeme jako sociální patologické. V současné době je tento pojem někdy nahrazován a

označován jako sociální deviace nebo také sociální dezorganizace. Pojem sociální patologie se ale od pojmu sociální deviace liší. Jevy, které jsou označovány za deviantní, nemusí být vždy patologické. Sociálně patologické jevy jsou vždy pro společnost či jednotlivce negativní, což v případě deviantních jevů platit nemusí (FISCHER & ŠKODA, 2009).

Sociální deviace je definována jako způsob jednání, které není přizpůsobivé vůči společenské normě, jež je akceptována většinovou populací. Za sociální deviaci je tedy považováno narušení jakékoliv sociální normy, jako je například kriminalita. Ta je považována za jednu z forem sociálně deviantního chování. Sociální dezorganizace je spíše vnímána jako narušení nebo rozklad systému norem společnosti (FISCHER & ŠKODA, 2009).

2.3.6.2 Zdroje a příčiny sociálně patologických jevů, deviace

Deviantní a patologické jednání vzniká ve vztahu ke společnosti. Sociálně patologické chování je ve skutečnosti důsledkem působení řady různých biopsychosociálních faktorů, které působí v různém čase ve vzájemné interakci. Příčiny vzniku sociálně patologických jevů můžeme proto označit za multifaktoriální (FISCHER & ŠKODA, 2009).

Teorie příčin vzniku sociální deviace a patologie a jejich základní přístupy:

- a) Teorie, jež předpokládá existenci určitých typů lidí, kteří mají tendenci volit chování mimo společenské normy.
- b) Teorie situační – předpokládá se, že určité sociální situace navozují možnost vzniku a rozvoje sociální deviace. Takového chování se může v podstatě dopustit kdokoli.
- c) Teorie konjunktivní – jedná se o kombinaci obou předchozích přístupů. Východiskem této teorie je, že v určitých situacích se určitý typ lidí bude chovat určitým způsobem (FISCHER & ŠKODA, 2009).

Koncepce, které vysvětlují etiologii sociálně patologických jevů, akcentují biologická, sociálně psychologická nebo sociologická hlediska. K nejznámějším biologicko-psychologickým koncepcím patří teorie vrozeného zločince a oligofrenie. Významné poznatky přinesly výzkumy dvojčat a adopční studie. Ze sociálně psychologických teorií je známá teorie sociálního učení. K nejvýznamnějším sociologickým přístupům patří koncepce diferenciální asociace, teorie anomie, teorie etiketizace a teorie subkultur. Pro účinnost práce při řešení sociálně patologických jevů je nezbytná detailní znalost zdrojů a příčin, které vedou k jejich vzniku a rozvoji. (FISCHER & ŠKODA, 2009)

2.3.6.3 Problematika závažných sociálně patologických jevů

Agresivita a násilí

Agresivitou a násilím se rozumí zřejmé a pozorovatelné chování, vedené úmyslem poškodit jiný organismus (zvíře či člověka) nebo předmět neživý. „*Agresivní chování z hlediska sociální patologie můžeme definovat jako porušení sociálních norem, jako chování omezující práva a narušující integritu sociálního okolí.*“ (FISCHER & ŠKODA, 2009, p. 46)

Agresivita a násilí je záležitostí jak jednotlivců, různých společenských skupin, tak i celé společnosti jako celku. Za obzvlášť nepříznivé lze považovat vlivy médií, ve kterých se zvyšuje kontakt s násilnými jevy. Existuje agresivita predátořní, sem patří například vrazi a lupiči, kterým slouží agrese k obživě nebo odchýlnému uspokojování delikventních potřeb. Dále agresivita ideologická, ke které patří například etnické čistky a vraždění, řádění fotbalových fanoušků apod. V tomto případě chování je motivace ovlivňována společensky negativním uspokojováním potřeb bezpečí a jistoty. Příčinu, která vede k agresivnímu jednání, můžeme rozdělit na vrozenou (biologickou) a získanou (sociální) (FISCHER & ŠKODA, 2009).

Suicidální jednání (sebevražedné), sebepoškozování

Tato jednání patří k nejzávažnějším projevům autoagrese. Bohužel spolu s postupem času se i tato situace dostává ke stále mladším jedincům, kteří nejsou připraveni na jakoukoliv porážku ve svém osobním životě. Jako jediné východisko vidí opuštění tohoto světa, byť se z naší strany jedná o hloupost (např. ztrátu vztahu s přítelem/přítelkyní, bez nichž si tento život už nedokáží představit = první láska), pro dotyčného se ztratil smysl života. Tuto situaci proto řeší konečným způsobem potlačením pudu sebezáchovy a zničením vlastního života. Tito jedinci mají závažný psychický problém osobnosti, se kterým se sami vypořádat nedovedou. Porucha je impulzivní, projevuje se nestabilitou v oblasti emocí, častými záchvaty zlosti a vzteku, poruchou identity, chronickým pocitem prázdnoty. U dětí a adolescentů se často projevují výbuchy vzteku na důležité osoby (zejména rodiče), zároveň pocity zoufalství, viny a bezmoci. Suicidální chování v dětství a dospívání je často spíše výrazem volání o pomoc než skutečného přání zemřít. Prevencí této poruchy chování je především podpora duševního zdraví a posílení ochranného faktoru. Dále se jedná o včasné zachycení a zahájení léčby klinických projevů, zaměřené na osoby s depresemi a závislými na psychoaktivních látkách. Poslední prevencí už je zmírnění následků klinické poruchy a zabránění jejímu opakování (FISCHER & ŠKODA, 2009).

Jedná se o poruchu schopnosti jedince vzdorovat impulzivním činům nebo chování, které poškozuje samotného jedince nebo jeho okolí.

- *Patologické hráčství* – tato porucha se vyskytuje především v dospělosti, kdy dotyčný si postupem času závislost vypěstuje.
- *Patologické zakládání požárů (pyromanie)* – delikventní pyromanie – zahrnuje nejčastěji děti v pubertálním období ve věku 11-15 let. Projevuje se jako součást vandalství nebo různých činů z nenávisti, pomsty.
- *Patologické kradení (kleptomanie)* – této závislosti nelze odolat, i když jedinec ukradené věci nepotřebuje ke svému životu. Chování je spojeno s pocity vzrůstajícího napětí před činem a uspokojení při činu i po něm (FISCHER & ŠKODA, 2009).

2.3.6.4 Prevence a řešení vážného problému⁸

Základní nástroj prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy představuje Minimální preventivní program, který je komplexním systémovým prvkem v realizaci preventivních aktivit na středních školách. Mezi hlavní aktivity škol a uvedených školských zařízení v rámci Minimálního preventivního programu patří:

- odpovědnost za systematické vzdělávání školních metodiků prevence a dalších pedagogických pracovníků v metodikách preventivní výchovy, v netradičních technikách pedagogické preventivní práce s dětmi a mládeží (interaktivní techniky, nácviky praktických psychologických a sociálně psychologických dovedností, techniky rozvíjení osobnosti, metody vytváření pozitivních vztahů mezi žáky apod.) a v řešení problémových situací souvisejících s výskytem sociálně patologických jevů,
- systémové zavádění etické a právní výchovy, výchovy ke zdravému životnímu stylu, oblastí preventivní výchovy do výuky jednotlivých předmětů, ve kterých je lze uplatnit,
- uplatňování různých forem a metod působení na jednotlivce, skupiny dětí a mládeže zaměřeného na podporu rozvoje jejich osobnosti a sociálního chování,
- vytváření podmínek pro smysluplné využití volného času dětí a mládeže,

⁸ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, Čj.: 14514/2000 – 51: *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*, [online] dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/prevence> [cit. 2016-03-17, 15:12].

- spolupráce s rodiči a osvětová činnost pro rodiče v oblasti zdravého životního stylu a v oblasti prevence problémů ve vývoji a výchově dětí a mládeže,
- průběžné sledování konkrétních podmínek a situace ve škole nebo školském zařízení z hlediska rizik výskytu sociálně patologických jevů a uplatňování různých forem a metod umožňujících včasné zachycení ohrožených dětí a mladistvých,
- diferencované uplatňování preventivních aktivit a programů speciálně zaměřených na jednotlivé rizikové skupiny dětí a mládeže,
- poskytování poradenských služeb školního metodika prevence a výchovného poradce žákům a jejich rodičům, zajišťování poradenských služeb specializovaných poradenských a preventivních zařízení pro žáky, rodiče a učitele.

2.3.6.5 Instituce v systému prevence⁹

Do systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy patří jednotlivé instituce a organizace veřejné správy a další subjekty. Jde především o:

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a jejím vybrané přímo řízené organizace,
- odbory školství, mládeže a tělovýchovy na krajských úřadech (s platností od 1. 1. 2001),
- základní, střední a speciální školy,
- školní družiny, školní kluby, domovy mládeže,
- střediska pro volný čas dětí a mládeže,
- pedagogicko-psychologické poradny a střediska výchovné péče,
- školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy.

Páteř systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy tvoří: odborný pracovník ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, krajský školský koordinátor prevence, okresní metodik prevence a školní metodik prevence.

2.3.7 Vliv rodičů na špatné či negativní chování

Vychováváme především tím, jací jsme, jak se chováme a jak jednáme, tedy svým příkladem. Za nevhodnou výchovu považujeme vysoké, ale i nízké požadavky rodičů na dítě. V rodinách s vysokým sociokulturním statusem má vzdělání vysokou hodnotu. Rodiče dítěti zdůrazňují, že se musí dobře učit. Může jít také o nenaplněná přání rodičů. Jejich vysoké nároky však nemusí

⁹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, Čj.: 14514/2000 – 51: *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*, [online] dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/prevence> [cit. 2016-03-17, 15:32].

odpovídat schopnostem dítěte. To je opakovaně přetěžováno mnohahodinovými přípravami do školy, což u něj vede až k psychosociálním problémům. Nízké požadavky na dítě, které by mohlo dosahovat lepších výsledků, mohou mít rodiče, kteří školní výkon nepovažují za důležitý, ale upřednostňují spokojenost dítěte ve škole a se sebou samým. Také v rodinách, kde jsou rodiče zaneprázdnění svou kariérou a vlastními problémy, nezbývá čas na sledování a podporu dítěte. Výchovu dítěti nahrazují materiálním nadbytkem, aniž by se o ně zajímali. Dítě strádá zejména po citové stránce (MATOUŠEK & al., 1996).

Rodiče, kteří jsou sami sebou nebo dítětem nejistí, rodiče úzkostní a ti, kteří sami měli problémy ve škole nebo mají více školsky neúspěšných dětí, již předem očekávají školní neúspěch svého dítěte. Na dítě se pak přenese strach ze školy a negativní očekávání, které mu brání podávat výkony odpovídající jeho schopnostem. Někteří rodiče dítě nevedou ke školní docházce. Nezajímají se o dítě, o školu ani školní prospěch. Dítě je výchovně zanedbané důsledkem nedostatečné výchovy. Vyskytuje se nejčastěji v rozvrácených rodinách; tam, kde si rodiče neuvědomují své povinnosti; kde nejsou schopni výchovy; v rodinách s nízkou mentální a sociální úrovní; v patologickém rodinném prostředí s výskytem alkoholismu, delikvence nebo závažnými psychopatologickými poruchami u rodičů. U dítěte se nevytvářejí základní společenské návyky, přijímá nevhodný hodnotový systém a zaostává v psychickém vývoji. Tyto děti citově strádají a mnohé se stávají členy různých part. Rodiče vychovávají své děti podle vzorů odpozorovaných ve vlastní rodině. Na dítě negativně doléhá jak přehnaná péče a příliš vysoké nároky, tak i nezáměr rodičů o dítě a jeho školní výsledky. Nevhodně působí střídání různých stylů výchovy a nejednotnost výchovného působení, kdy jednou jsou rodiče nepřiměřeně přísní, jindy nadměrně shovívaví a někdy lhostejní. Působení a vliv rodičů musí na každého mladého jedince dopadnout přiměřeně (MATOUŠEK & al., 1996).

2.4 Souhrnná prevence rizikového chování

Cílem prevence je předcházet nemoci, předtím než vznikne. Jedná se o soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucích jevů, či společensky nebezpečných jevů, jako je například násilí, vandalismus, terorismus, šikana, kriminalita, rasismus, drogové závislosti, alkoholismus, prostituce, pornografie a gamblerství. Tyto problémy zasahují do mnoha oblastí života. Je třeba ho řešit v kontextu systémových a aktivních opatření, a ne izolovaně. V celém systému figurují výchova a vzdělání, podpora rodiny, zdravotní a sociální péče, státní správa, politika zaměstnanosti a další sféry.

Zaprvé, u navržené sítě příčinných souvislostí je snad nejdůležitější její složitost. Ta totiž naznačuje, že komplexní opatření v oblasti prevence a intervence slibují větší úspěchy než ta, která mají omezenější záběr. Programy, které nepokrývají více rizikových domén, pravděpodobně nebudou nijak úspěšné nebo nepřinesou trvalé účinky. Zadruhé, programy musí plánovat taková opatření, která jsou schopna současně redukovat riziko a podporovat ochranu; žádná z těchto strategií by sama o sobě nedokázala optimálně zajistit změnu. Zatřetí, programy zaměřené na uspořádání a strukturování několika rizikových způsobů chování mohou být vhodnější než programy zaměřené jen na jednotlivé způsoby chování. Změna životního stylu, i když samozřejmě není snadná, v sobě nese příslib všudypřítomného a trvalejšího dopadu na repertoár rizikového chování. Začtvrté, obzvlášť důležité by byly programy, které uznávají význačnost sociálního prostředí. Mladí lidé, kteří vyrůstají v nepříznivém sociálním prostředí, jsou ohroženi hned dvakrát: nejen že jsou zde rizikové faktory intenzivnější a rozšířenější, ale navíc jsou tu méně dostupné, nebo dokonce chybí, ochranné faktory. Právě v takovýchto kontextech existuje větší pravděpodobnost, že rizikové chování bude mít nevratný dopad, zatímco naprosto stejné chování v méně nepříznivé konstelaci často umožní dospívajícímu „druhou šanci“, tedy příležitost vrátit se na správnou cestu a podporu tohoto úsilí. A konečně, důraz na rizikové chování a životní styl by neměl vyústit ve snahu svalovat odpovědnost za odstranění rizika ze života jen na samotné dospívající; takový přístup by vlastně „dával vinu oběti“. Je tedy jasné, že riziko tkví v širším sociálním kontextu života dospívajících a snížení rizika vyžaduje i sociální změny.¹⁰

2.4.1 Dělení a cíle prevence¹¹

Prevence je soustava opatření, která mají předcházet jakémukoliv nežádoucímu jevu. Většina lidí chápe nutnost prevence – lepší je nemocem předcházet než jimi trpět. Bohužel ne všichni přijímají preventivní opatření ochotně, ne všichni je dodržují.

- a) *Primární prevence* - je předcházení vzniku rizikového chování u osob, u kterých se ještě rizikové chování nevyskytlo. Například předcházení užití návykových látek u osob, které dosud nejsou s drogou v kontaktu.

V rámci primární prevence rozlišujeme prevenci specifickou a nespecifickou.

¹⁰Richard Jessor, Ph.D.: *Rizikové chování v dospívání: psychologický rámec pro chápání a jednání*[online], *Society for Adolescent Medicine*, 1991[cit. 2016-01-28, 18:30].

¹¹ PhDr. Monika Nevoralová: *Prevence rizikového chování* [online] dostupné z <http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/70/4538/Prevence-rizikoveho-chovani> [cit. 2016-03-14, 14:52].

- *Specifická* – za rizikového chování považujeme takové aktivity a programy, které jsou zaměřeny na některou z konkrétních forem rizikového chování. Vycházíme z toho, že existují a budou vždy existovat děti a mladí lidé, pro které nabízené programy volného času nebudou z nějakého důvodu atraktivní či dostupné. Těmto dětem nestačí vytvářet pouze nabídku volnočasových aktivit. Mnohé z nich vyžadují specifické podpůrné programy, které jim umožní vyrovnávat se se svým hendikepem a zabránit jejich vyčlenění z běžné společnosti. Snahou je působit selektivně, specificky. Programy specifické primární prevence jsou všechny takové programy, které by neexistovaly, kdyby neexistoval problém rizikových projevů chování.
- *Nespecifická* – řadíme sem aktivity, které nemají přímou souvislost s rizikovým chováním. Aktivity, které napomáhají snižovat riziko vzniku a rozvoje rizikového chování prostřednictvím lepšího využívání volného času dítěte. Patří sem zájmové, sportovní a volnočasové aktivity další programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti sám za sebe a svého jednání. Nespecifické programy nelze vztahovat k určitému fenoménu, jehož výskytu se program snaží předcházet (působí obecně, nespecificky).

Nespecifická prevence není tematizovaná na zneužívání návykových látek, zaměřuje se spíše na protektivní faktory, které obecně souvisí s podporou zdraví ve smyslu tělesném, duševním i sociálním a zdravého a sociálně přijatelného životního stylu.

- Sekundární prevence* – jedná se o předcházení vzniku, rozvoji a přetrvávání rizikového chování u osob, které jsou rizikovým chováním ohroženy. Například předcházení vzniku a rozvoji závislosti u osob, které již drogu užívají.
- Terciální prevence* – cílem je předcházení zdravotním nebo sociálním potížím v důsledku rizikového chování. Například předcházení vážnému nebo trvalému zdravotnímu nebo sociálnímu poškození v souvislosti s užíváním drog.

2.4.2 Systém prevence v ČR¹²

- Instituce, které se podílejí na prevenci sociálně patologických jevů ve školách a školských zařízeních:
 - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR

¹²Metodika Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro poskytování dotací ze státního rozpočtu na realizaci aktivit v oblasti primární prevence rizikového chování v období 2013-2018, č. j.: MSMT-18917/2012-27/2[online] dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/prevence> [cit. 2016-03-14, 18:12].

- Organizace řízené MŠMT
- b) Institut dětí a mládeže, Institut pg - ps poradenství, Česká školní inspekce, Antidopingový výbor ČR
 - Krajská institucionální úroveň
 - Okresní institucionální úroveň
 - Školy a školská zařízení
- c) Mateřské školy, základní školy, střední školy, střední odborná učiliště a vyšší odborné školy, speciální školství, vysoké školy
 - Ředitel školy a školských zařízení
 - Školní metodik prevence

2.4.2.1 Zpřísnování a dodržování pravidel

Díky stoupajícímu počtu dospívajících, kteří mají zkušenost s návykovými látkami, je hlavním řešením jasného problému právě zpřísnování pravidel a jejich dodržování. Bohužel podle průzkumů se ukázalo, že preventivní programy na většině českých škol neodpovídají potřebným požadavkům a výsledky se tedy zdají neuspokojivé. Studenti se těmto programům vysmívají, či se jim dokonce vyhýbají, zdají se jim zbytečné. Možná je třeba zamyslet se nad otázkou, jak tyto programy pozvednout zpět, aby byly pro studenty stále atraktivní. Pokud by se toto opatření podařilo, je zde možnost, že se předejde pozdějším problémům.

Podle mého názoru je nejdůležitější zapojení rodiny. Mnohdy spolupráce rodičů a školy postačí k napravení či dostatečnému pokárání, kdy si jedinec uvědomí sám vážnost situace.

Dodržování pravidel nic nestojí, jejich porušení pak ano. Mladistvé dnes svádí možnost „hřešit“ opravdu na každém rohu. Jedná se například o dostatečně rozsáhlý prodej alkoholu a tabákových výrobků v každém dostupném obchodě. Dále jsou to například reklamy, ze kterých je zřejmé navádění ke koupi právě těchto produktů. Právě z těchto důvodů by bylo vhodné snížit poptávku po návykových látkách.

2.4.2.2 Spolupráce ze strany rodiny i školy

Rodina je považována za nejdůležitější sociální skupinu, ve které člověk žije. V rodině dochází k uspokojování fyzických, psychických a sociálních potřeb. Rodina poskytuje zázemí potřebné ke společenské seberealizaci, je zdrojem zkušeností a vzorců chování, které nemůže získat v jiném prostředí (FISCHER & ŠKODA, 2009).

Funkce rodiny a školy se v mnoha ohledech prolínají. Je nadmíru jasné, že mezi těmito dvěma jednotkami musí fungovat určitá spolupráce. Rodina ve školních letech dítěte nedokáže plnit všechny funkce, které se výchova a vzdělávání dítěte týkají, proto některé úkoly zastává právě škola. Funkcí školy je poskytnout vzdělání všem žákům určitých věkových skupin v organizovaných formách pomocí vzdělávacích programů. V dnešní době škola přebírá mnoho funkcí pro socializaci žáků, připravuje je na život osobní, občanský i pracovní (KRAUS & et al., 2006).

Spolupráce těchto dvou institucí je velice klíčová. Hlavním cílem rodiny a školy je vychovávat a vzdělávat své potomky co nejlépe to jde, protože pokud jedinec nezíská kvalitní vzdělání, může to mít vliv na celý jeho budoucí život i začlenění do společnosti. Existuje mnoho způsobů, které směřují k zapojení rodiny do života školy. Jejich použití závisí na potřebách každé rodiny, především ale na osobnosti učitele, který by měl být hlavním podněcovatelem při vytváření a udržování vztahů s rodinami dětí.¹³

Existují následující formy spolupráce:

- *Osobní kontakt pedagoga s rodiči dětí* - první návštěva ve škole (dny otevřených dveří), návštěva pedagoga v rodině, čas příchodu a odchodu dítěte ze školy, telefonické rozhovory, společná setkání (schůze) a vzdělávací akce pro rodiče, konzultace mezi učiteli, rodiči a žáky.
- *Všechny možné písemné formy komunikace a spolupráce pedagoga s rodiči dětí* - letáčky, příručky, brožury a webové stránky školy. Dále sem řadíme zpravodaj (pokud je na škole k dostání), to znamená třídní nebo školní časopis. Třetí možností jsou neformální zprávy o dítěti i dění ve škole. Velkou úlohu plní i informační nástěnka pro rodiče, schránka pro návrhy a v neposlední řadě e-mailové služby.
- *Účast rodičů ve třídě nebo škole* - rodiče se mohou zúčastňovat dění ve škole jako pozorovatel / návštěvník, jako rodič odborník, rodič asistent nebo existuje možnost stát se členem rodičovské rady.¹⁴

Postoj školy ke spolupráci s rodiči závisí většinou na dvou podmínkách. První podmínkou je, že rodiče by měli učitele chápat jako důležitou osobu v životě dítěte, učitel ovšem musí být ochoten

¹³ KREJČOVÁ, V.. *Aktuální témata výchovy a vzdělávání ve škole: texty pro studijní disciplínu Teorie výchovy*. Hradec Králové: Gaudaemus, 2005. [online] dostupné z https://cs.wikipedia.org/wiki/Spolupr%C3%A1ce_rodiny_a_%C5%A1koly [cit. 2016-03-21, 18:20].

¹⁴ KREJČOVÁ, V.. *Aktuální témata výchovy a vzdělávání ve škole: texty pro studijní disciplínu Teorie výchovy*. Hradec Králové: Gaudaemus, 2005. [online] dostupné z https://cs.wikipedia.org/wiki/Spolupr%C3%A1ce_rodiny_a_%C5%A1koly [cit. 2016-03-21, 19:20].

podrobovat svou práci kritice a požadavkům rodičů a následně reagovat na jejich přání a popřípadě jim vycházet vstříc. Druhou podmínkou je schopnost učitelů jasně formulovat a obhajovat před rodiči svou práci. Spolupráce rodičů je velmi důležitá v řešení kázeňských přestupků a v případě žákova problému ve škole ohledně učení.¹⁵

2.4.2.3 Získání adekvátních sociálních dovedností

Dospívání je velmi významnou životní fází, bývá označována jako období druhého sociálního narození, spojeného se samotným vstupem do společnosti. Změnu sociálního postavení signalizují v období rané adolescence dva důležité sociální mezníky. „*Je to především ukončení povinné školní docházky a volba dalšího profesního směřování, dále je to získání občanského průkazu v 15 letech.*“ (VÁGNEROVÁ, 2000, p. 346)

Z hlediska vývoje hodnot v závislosti na životní fázi je zajímavé sledovat vztah současné mládeže k majetku. Mládež ve věku 15 - 18 let je ze všech věkových skupin nejvíce orientovaná na majetek. To neznamena, že považuje majetek za hodnotu nevyšší, ale že v této životní fázi je této hodnotě přisuzován větší význam než v jiném věku. Vedle majetku dosahuje vztah k hodnotám, jako jsou láska, přátelství, zájmy a koníčky, podnikání a svoboda. Naopak v této životní fázi je nejmenší význam přikládán hodnotám pro rodinu, zdraví, politickou angažovanost a zájem o druhé (KRAUS & et al., 2006).

Dospívající se v tomto období posune na vyšší úroveň, volba budoucí profese je důležitá z hlediska dalšího směru životního cíle a života studenta, ale především jeho sociální postavení.

Pro osobnostní rozvoj dospívajících jsou důležité tyto sociální skupiny a instituce:

- *Rodina* – je stále důležitým sociálním zázemím, i když se v tomto věku jedinec začíná pomalu odpoutávat a osamostatňovat. Rodič je partnerem, vůči němuž se dospívající vymezuje, rodičovská autorita prochází kvalitativní proměnou, dochází k redukci její formálně dané nadřazenosti.
- *Škola* – je významná z hlediska budoucího sociálního zařazení, školní úspěšnost se stává podmínkou pro přijetí do vyšší školské instituce, resp. zařízení profesní přípravy.

¹⁵ RABUŠICOVÁ M. A KOL.. *Škola a (versus) rodina*. Brno : Masarykova univerzita, 2004. [online] dostupné z https://cs.wikipedia.org/wiki/Spolupr%C3%A1ce_rodiny_a_%C5%A1koly [cit. 2016-03-21, 19:43].

- *Volnočasové instituce* – ovlivňují jak sociální zařazení jedince, tak i rozvoj jeho schopností a dovedností. Mohou kompenzovat negativní vliv rodiny i školní neúspěšnosti.
- *Vrstevnická skupina* – je pro dospívajícího stále důležitější, pubescent se s ní identifikuje, stává se pro něj zdrojem potřebné emoční a sociální opory. Rozvíjejí se zde symetrické vztahy typu přátelství a prvních lásek, ale i hierarchizované vztahy organizovanějších part (VÁGNEROVÁ, 2000).

Příprava mládeže k zodpovědnému rozhodování vyžaduje rozvoj dovedností, kterými prochází celý svůj život. Při kvalitním rodinném zázemí by jedinec neměl mít později problém vypořádat se s krizovými situacemi (KRAUS & et al., 2006).

2.5 Shrnutí

Problematika rizikového chování mládeže je velmi obsáhlá a zabývá se mimo jiné příčinami vzniku, projevy, následky a prevenci rizikového chování. Termín rizikového chování tedy označuje jakékoli chování, které může negativně ovlivnit psychosociální aspekty úspěšného vývoje dospívajícího. Ke zjevným případům patří například zneužívání omamných látek, chození za školu, nechráněný pohlavní styk, požívání alkoholických nápojů a násilí. Komplexní sociálně-psychologický rámec pro vysvětlení chování obecně zahrnuje čtyři hlavní vysvětlující domény neboli zdroje odlišností: sociální prostředí, vnímané prostředí, osobnost a (jiné) chování. V tabulkách jsou postupně zahrnuty nejčastější problémy rizikového chování mládeže ke každému zdroji odlišností.¹⁶

Tabulka 1: Konceptní rámec pro rizikové chování dospívajících: rizikové faktory

RIZIKOVÉ FAKTORY				
Biologie/genetika	Sociální prostředí	Vnímané prostředí	Osobnost	Chování
alkoholismus v rodině	-chudoba -rasová nerovnost -nezákonná příležitost -vlastní smyšlená pravidla	-deviantní chování -konflikty -rodiče, přátelé	-malé vnímání životní šance -malá sebeúcta -sklony k hazardu	-problémové pití alkoholu -užívání drog -špatně odvedená práce ve škole

Zdroj: vlastní, dle Richard Jessor, Ph.D. – Rizikové chování v dospívání: psychologický rámec pro chápání a jednání, Society for Adolescent Medicine, 1991

Tabulka 2: Konceptní rámec pro rizikové chování dospívajících: ochranné faktory

OCHRANNÉ FAKTORY				
Biologie/genetika	Sociální prostředí	Vnímané prostředí	Osobnost	Chování
vysoká inteligence	-kvalitní škola -soudržnost rodiny -pozitivní zdroje okolí -zájem dospělých	-odlišné chování -vysoká odolnost vůči deviantnímu chování	-důraz na úspěchy -důraz na zdraví -netolerování deviací	-chození do kostela -aktivní sportování -práce na školních zájmových kroužcích

Zdroj: vlastní, dle Richard Jessor, Ph.D. – Rizikové chování v dospívání: psychologický rámec pro chápání a jednání, Society for Adolescent Medicine, 1991

¹⁶ Richard Jessor, Ph.D.: *Rizikové chování v dospívání: psychologický rámec pro chápání a jednání*[online], Society for Adolescent Medicine, 1991[cit. 2016-03-05, 18:45].

Tabulka 3: Koncepční rámec pro rizikové chování dospívajících: rizikové způsoby chování

RIZIKOVÉ ZPŮSOBY CHOVÁNÍ/ŽIVOTNÍ STYLY DOSPÍVAJÍCÍCH		
Problémové chování	Chování související se zdravím	Chování ve škole
-užívání drog	-nezdravé stravování	-chození za školu
-kriminálnita	-užívání tabáku	-zanechání studia
-nadměrné pití alkoholu	-nedostatek pohybu	-užívání drog ve škole
-vandalismus		

Zdroj: vlastní, dle Richard Jessor, Ph.D. – Rizikové chování v dospívání: psychologický rámec pro chápání a jednání, Society for Adolescent Medicine, 1991

Tabulka 4: Koncepční rámec pro rizikové chování dospívajících: dopady rizik

DOPADY RIZIK /NEGATIVNÍ DOPADY NA ZDRAVÍ A ŽIVOT			
Zdraví	Sociální role	Vývoj osobnosti	Příprava na dospívání
-nemoci/choroby	-neúspěch ve škole	-malá sebeúcta	-nedostatečné pracovní nasazení
-zhoršení kondice	-sociální izolace	-deprese	-zanechání studia
	-problémy se zákonem	-sebevraždy	-nezaměstnanost
	-předčasné otěhotnění		-nulová motivace

Zdroj: vlastní, dle Richard Jessor, Ph.D. – Rizikové chování v dospívání: psychologický rámec pro chápání a jednání, Society for Adolescent Medicine, 1991

Koncepční role ochranných faktorů tkví v tom, že pomáhají vysvětlit něco, co si všichni uvědomujeme, totiž že mnoho dospívajících, kteří jsou zdánlivě vysoce ohroženi, přesto rizikovému chování nepodlehnu nebo u nich není tak výrazné jako u jejich vrstevníků, anebo když už se u nich projeví, zmizí rychleji než u druhých. Jinými slovy, mnozí dospívající, kteří vyrůstají za podmínek všudypřítomných negativních vlivů, omezených zdrojů a intenzivních tlaků na překračování konvenčních norem, dokáží tyto okolnosti překonat a „zvládnou to“. To jim umožňuje nezaplést se se systémem kriminální justice, držet se stranou antisociálních skupin vrstevníků, neotěhotnět, úspěšně pracovat ve škole a získat dovednosti potřebné pro přechod k pracovnímu procesu. Je užitečné dívat se na ochranné faktory jako na něco, co působí uvnitř každé z koncepčních domén, v sociálním prostředí je to soudržná rodina a zájem dospělých. Ve vnímaném prostředí se jedná o modely konvenčního chování u rodinných příslušníků a u vrstevníků. V doméně osobnosti se jedná o velký důraz na akademické úspěchy, na zdraví a výrazné netolerování deviací. V doméně chování konvenční chování jako chození do kostela a zapojení do školních aktivit. Jsou-li takovéto ochranné faktory přítomny a působí, měly by dopad a účinky rizikových faktorů zmírňovat, působit proti nim nebo je vyvažovat.

3 Praktická část

3.1 Výzkum rizikového chování středoškolské mládeže

3.1.1 Téma a zaměření výzkumu

Bakalářské práce, literatura a výzkum, který jsem se rozhodla uskutečnit, jsou na téma „Prevence rizikové chování středoškolské mládeže“.

Výzkum se zaměřuje na chování středoškolské mládeže, se kterou jsem denně v kontaktu a snažím se poznat, jací jsou, jak se chovají, jaké problémy je ve studiu či v životě provází. Zajímá mě také vliv třídního učitele a ostatních pedagogů na studenty a to, jak je žáci vnímají. Do svého výzkumu jsem zařadila i ty rizikové faktory, které nejčastěji ovlivňují chování studentů, prostředí školy a klima třídy působící na negativní chování jedince, a životní styl odrážející se v chování středoškolské mládeže.

3.1.2 Výzkumné části práce a výzkumné předpoklady

Cílem této bakalářské práce je naznačit vazbu mezi problémy ve škole na straně jedné a rizikovými životními situacemi na straně druhé. Budu zjišťovat příčiny kriminality mládeže, provedu analýzu a chování žáků v každodenních činnostech a budu hledat důvody odchýlného chování a navrhnu způsob prevence rizikového chování u mládeže. Výsledkem šetření bude i dotazník, který zmapuje oblasti rizikového chování mládeže.

Výzkum bude kvantitativní. Připravím metody a výběrové strategie, které povedou k zodpovězení výzkumných otázek. Otázky budou směřovat na problematiku vztahů studentů s rodiči a učiteli, jak studenti vnímají nároky na ně kladené a proč chodí někteří za školu. Budu se zajímat, kolik přátel a kamarádů mají ve své blízkosti, jakými patologickými jevy (kouření, konzumace alkoholu, užívání nelegálních drog) se setkali, či s nimi mají nějaké zkušenosti.

3.1.2.1 Výzkumné předpoklady

- a) Lze předpokládat, že většina respondentů uvede, že ve věku před 18. rokem konzumuje alkoholické nápoje.
- b) Lze předpokládat, že většina respondentů uvede zkušenost s užíváním nelegálních drog.
- c) Lze předpokládat, že většina respondentů uvede, že pro ně není problémem jít za školu.

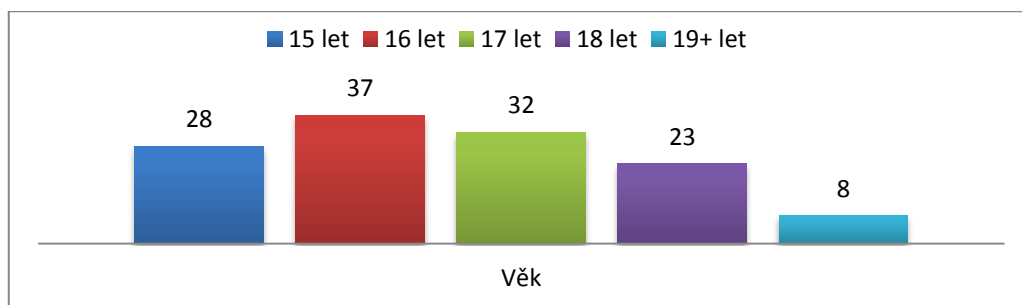
- d) Lze předpokládat, že většina respondentů s rodinnými problémy (málo pozornosti, špatný přístup, nezáměr o školu ze strany rodičů) uvede, že se všemi či většinou negativních jevů už zkušenost měla.

3.1.3 Výsledky a vyhodnocení výzkumu

Dotazník vyplnilo celkem 128 respondentů. Vyplnilo jej 86 dívek a 42 chlapců. Kvůli citlivým informacím byl dotazník anonymní. Dotazník byl rozdán všem studentům, kteří byli v den průzkumu ve škole přítomni. Žádný student dotazník neodmítl. Odpovědi jsou zpracovány pomocí grafického znázornění ke každé otázce. Na závěr, po posledním grafickém znázornění otázek, jsou vyhodnoceny a popsány výzkumné předpoklady.

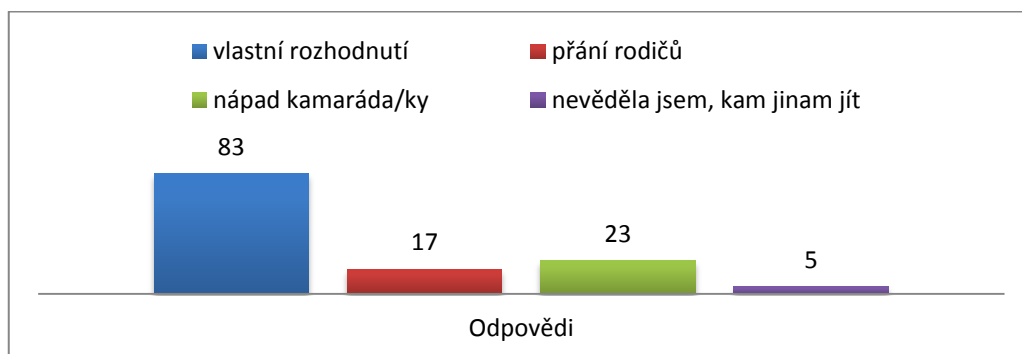
3.1.3.1 Dílčí výsledky průzkumu

Graf 1: Otázka č. 2 - Kolik je ti let?

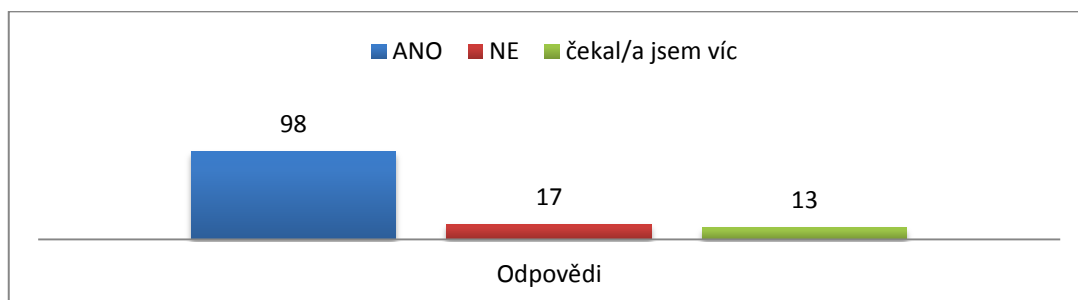
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 2: Otázka č. 3 - Co tě vedlo k rozhodnutí studovat?

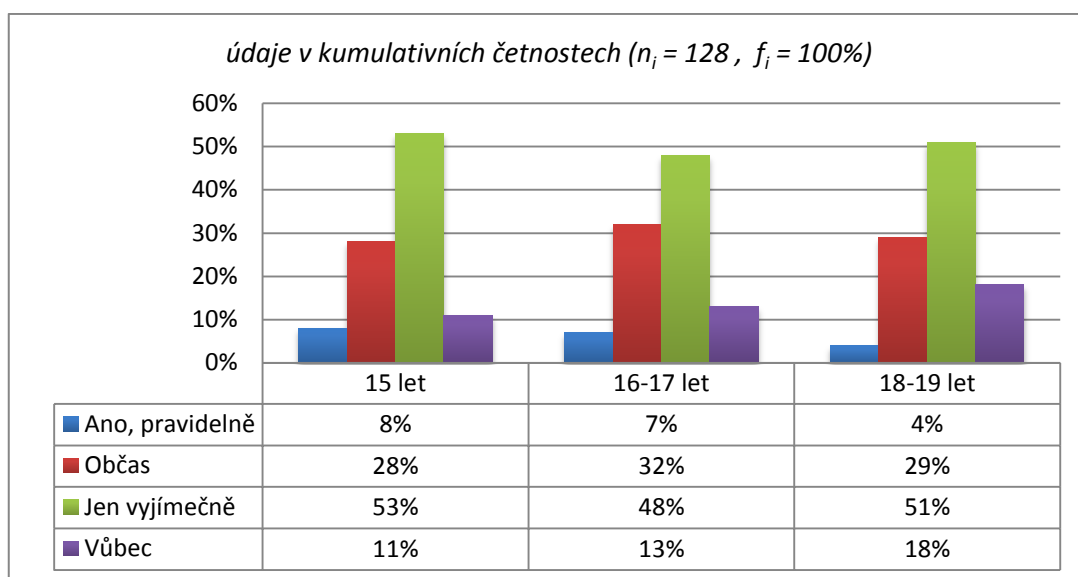
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 3: Otázka č. 4 - Splňuje škola tvé očekávání/představy?

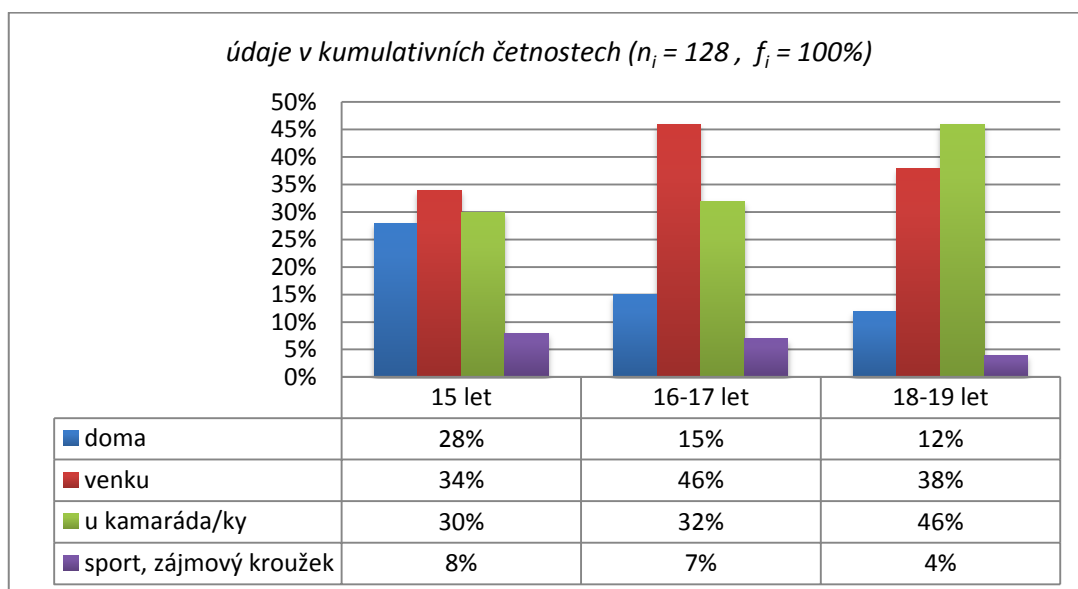
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 4: Otázka č. 5 - Sportuješ nebo navštěvuješ nějaké zájmové kroužky?

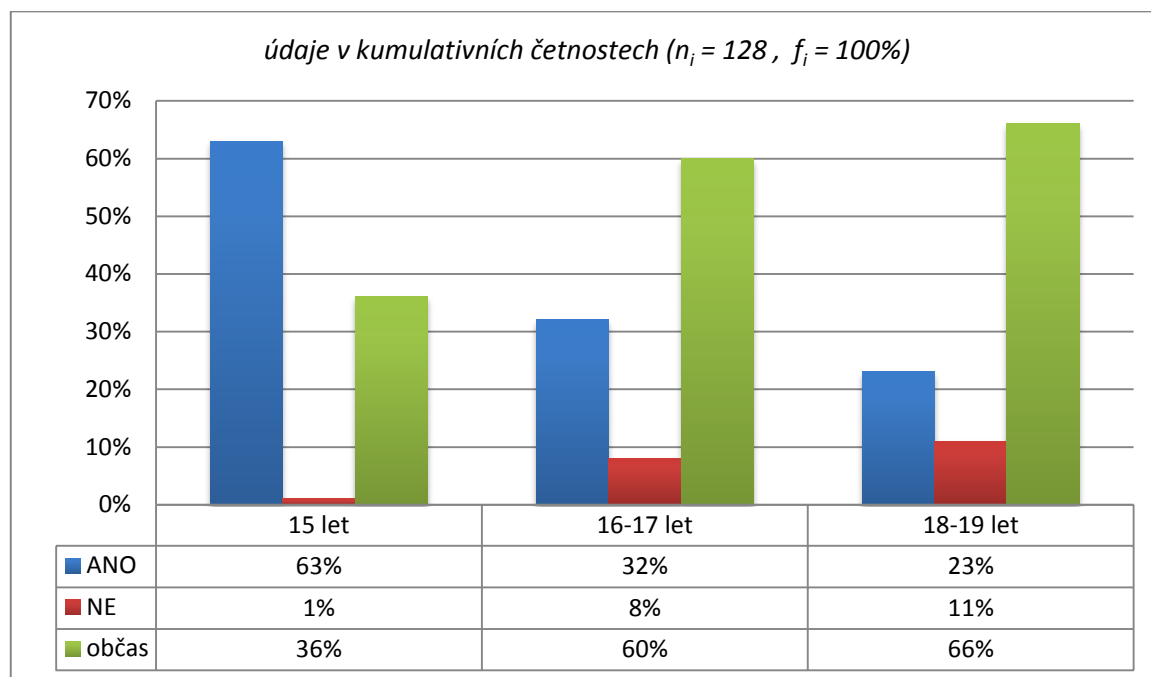
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 5: Otázka č. 6 - Kde nejčastěji trávíš svůj volný čas?

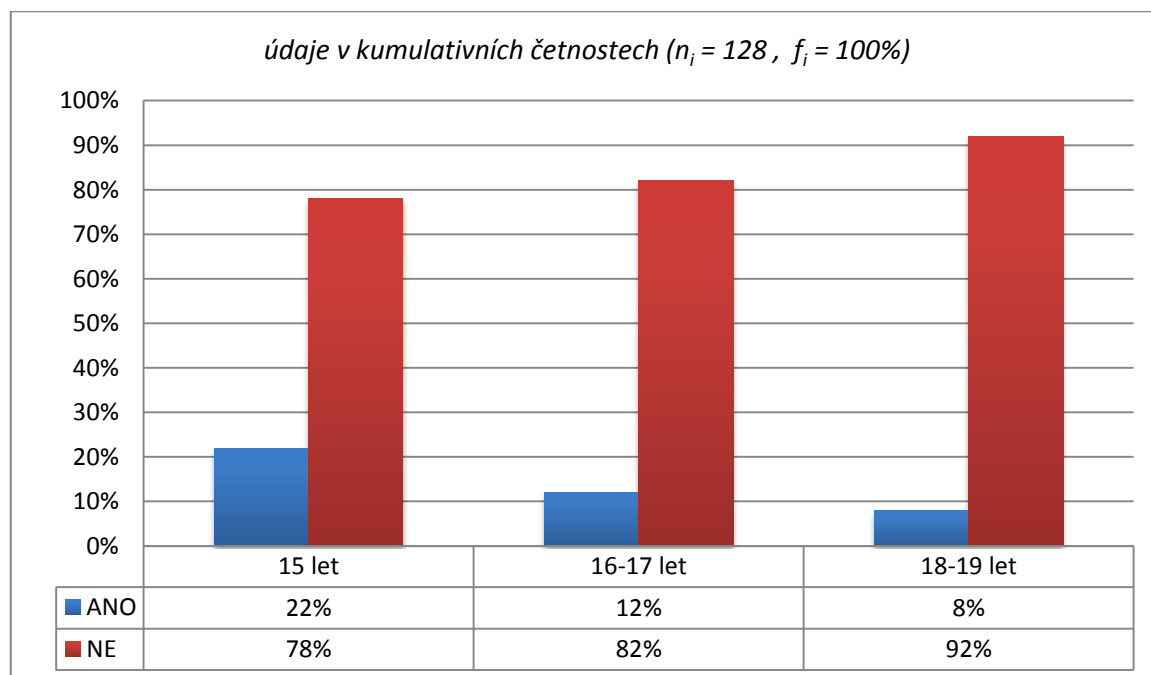
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 6: Otázka č. 7 - Zajímají se rodiče o tvůj volný čas?

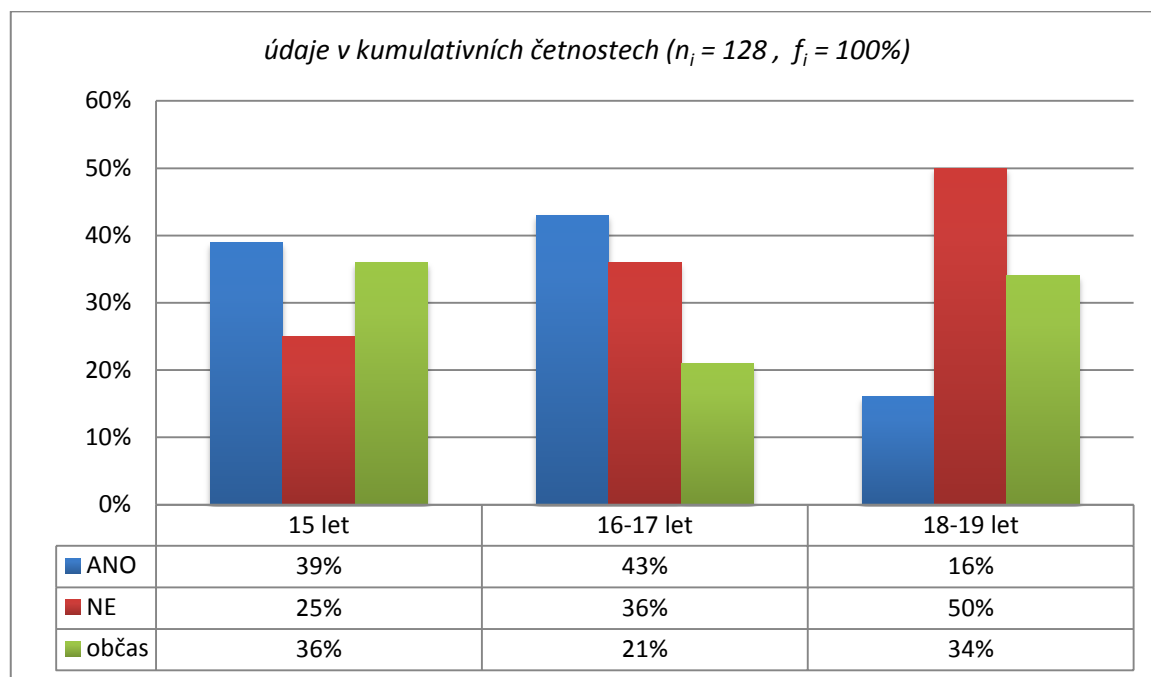
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 7: Otázka č. 8 - Chtěl/a bys, aby se o tebe rodiče zajímali více?

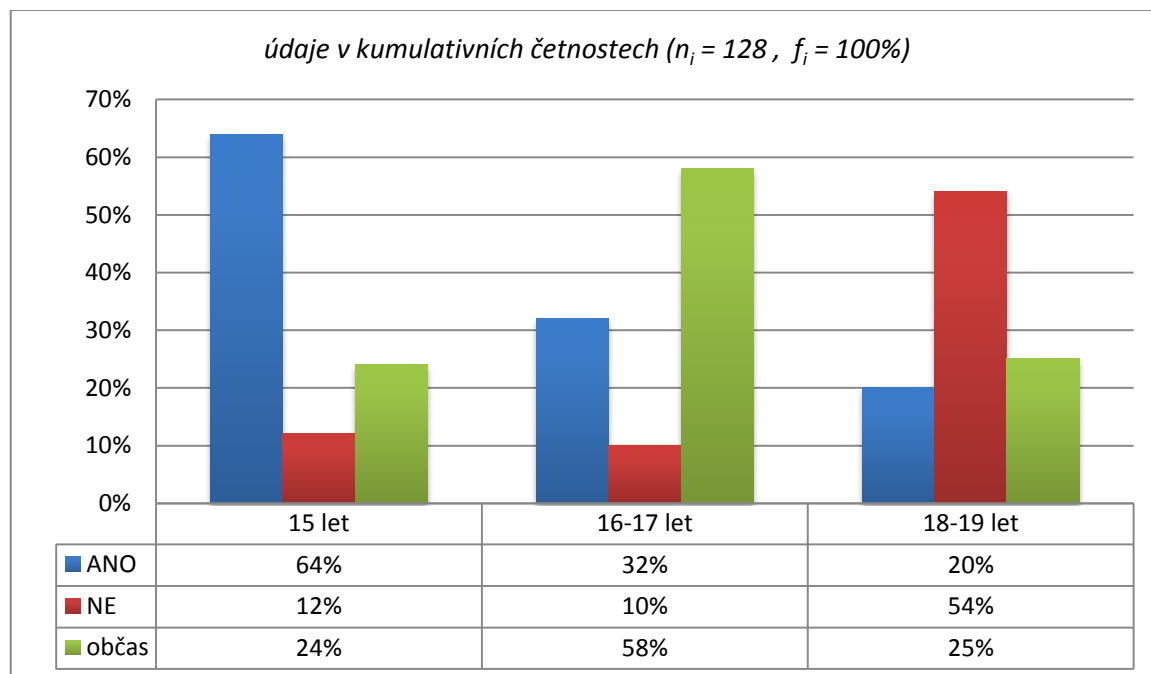
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 8: Otázka č. 9 - Cítíš se osamělý/á?

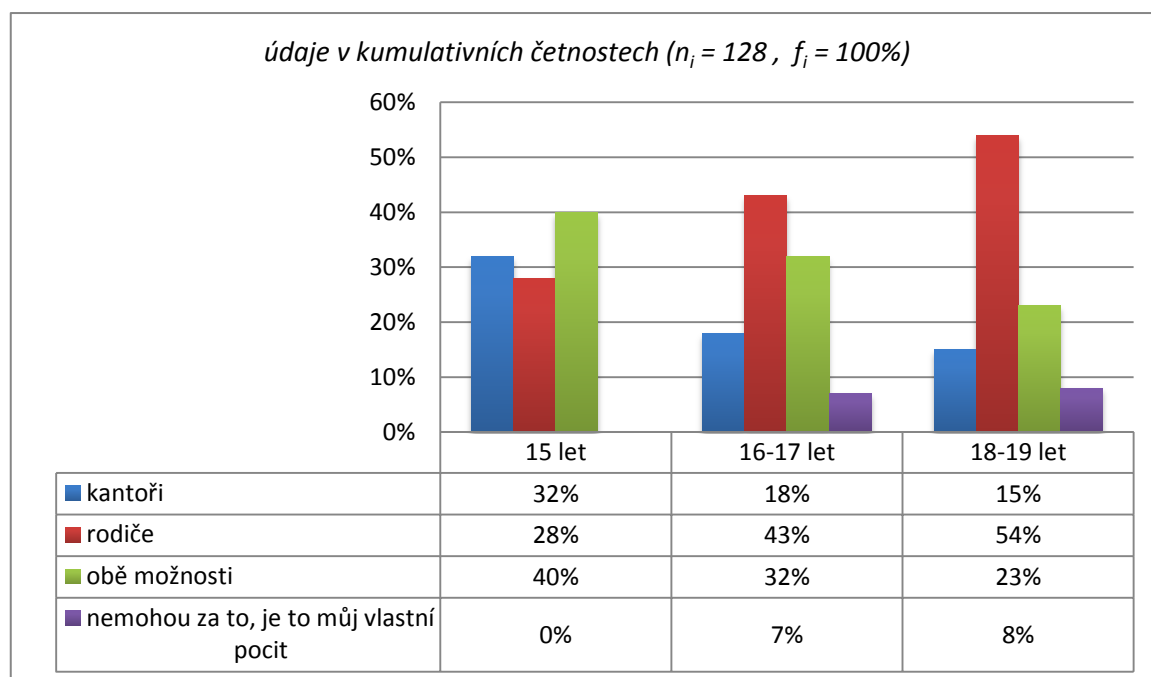
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 9: Otázka č. 10 - Cítíš se někdy pod velkým tlakem kvůli škole?

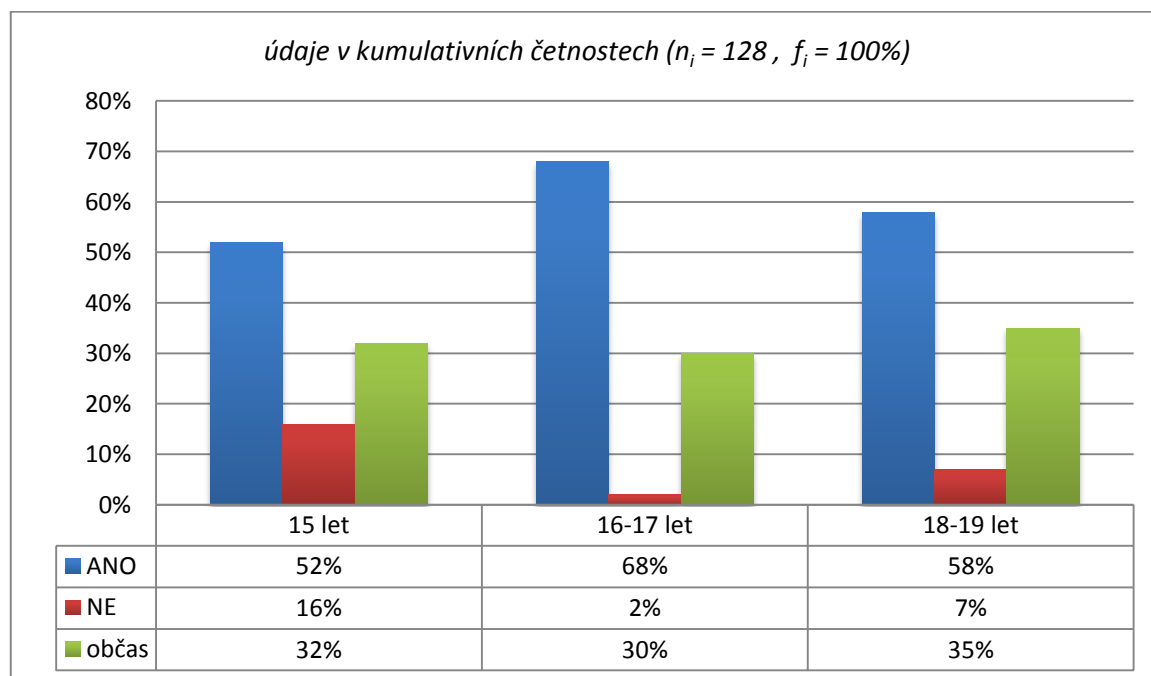
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 10: Otázka č. 11 - Pokud jsi v předchozí otázce odpověděl/a ano, nebo občas, kdo si myslíš, že nejčastěji za tento pocit tlaku může?

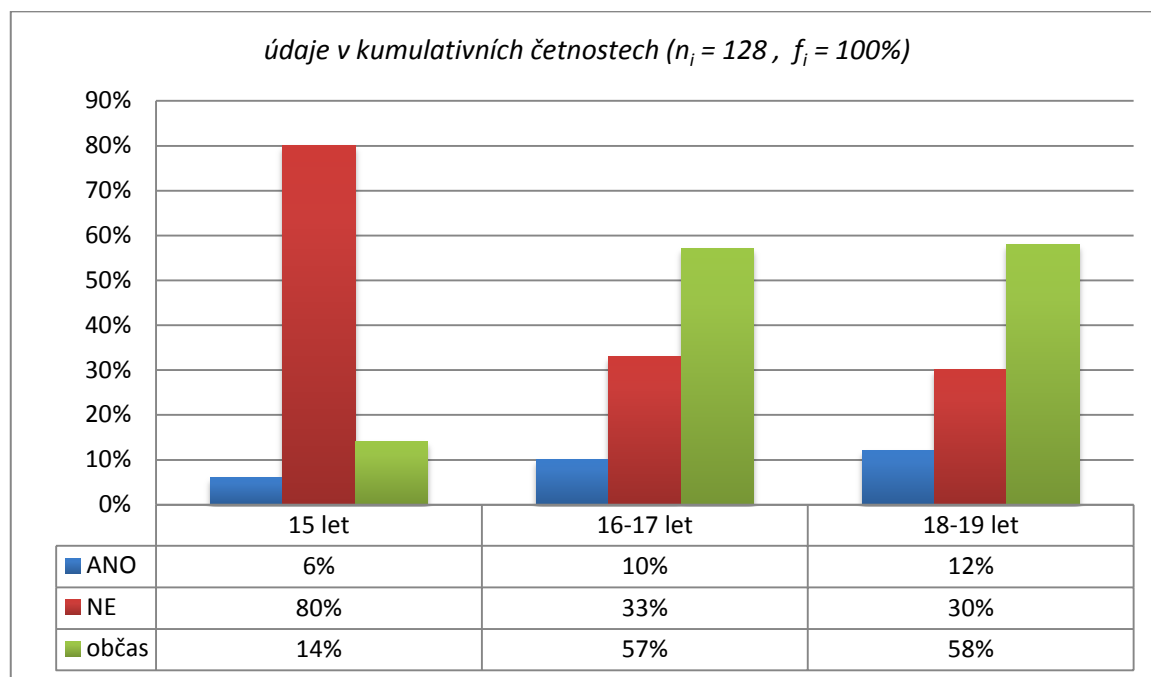
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 11: Otázka č. 12 - Máš někdy chuť jít za školu?

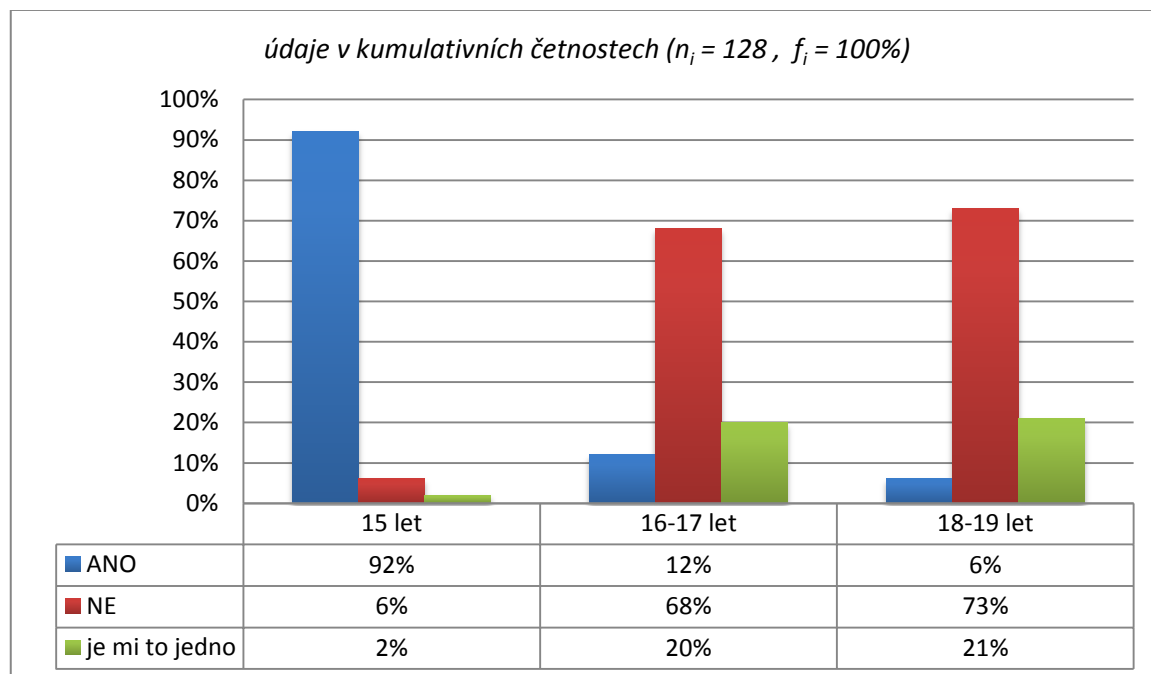
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 12: Otázka č. 13 - Chodíš za školu?

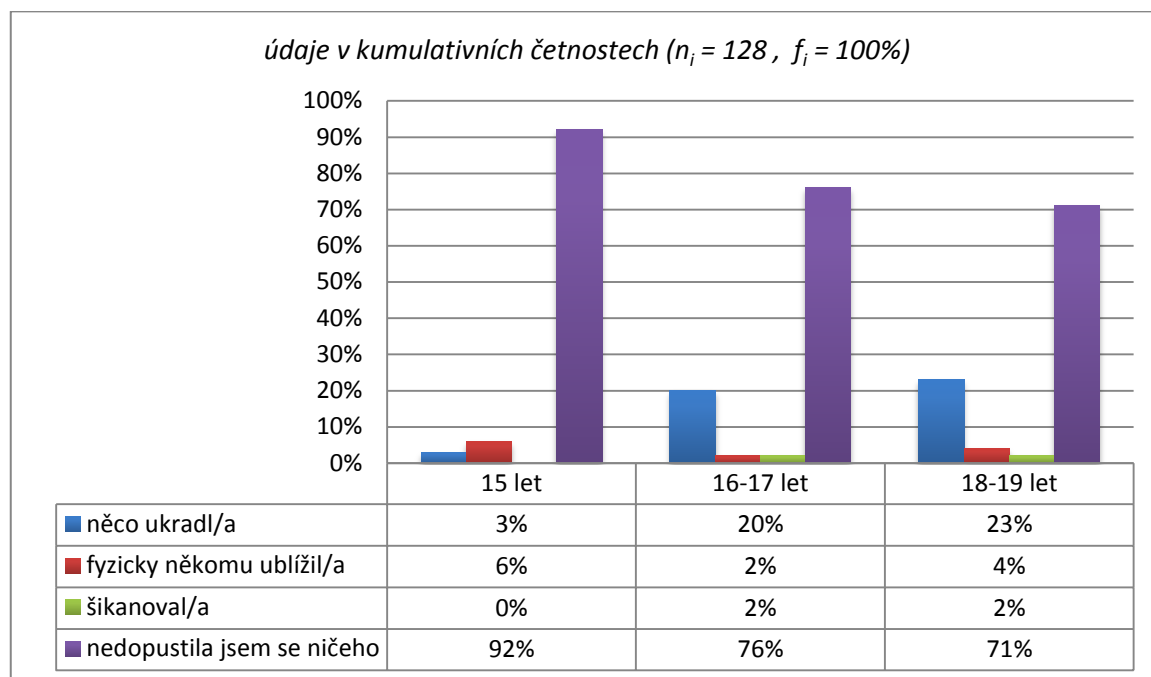
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 13: Otázka č. 14 - Bojíš se, že se přijde na to, že jsi byl/a za školou?

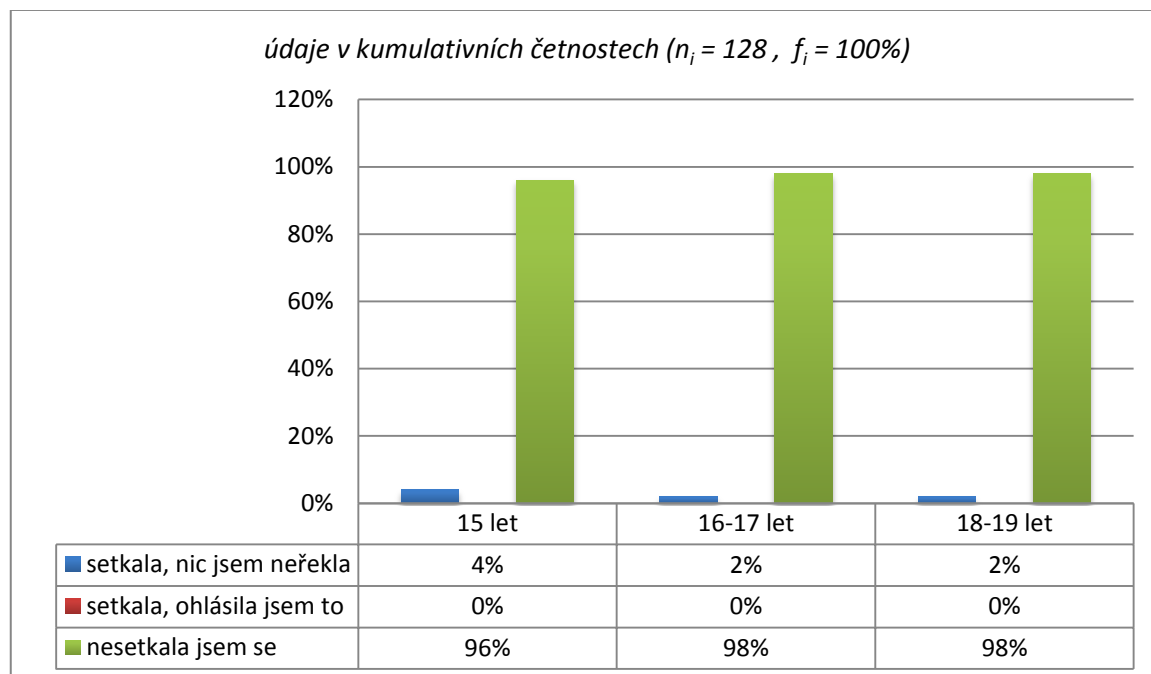
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 14: Otázka č. 15 - Dopustil/a ses někdy některé z následujících činností?

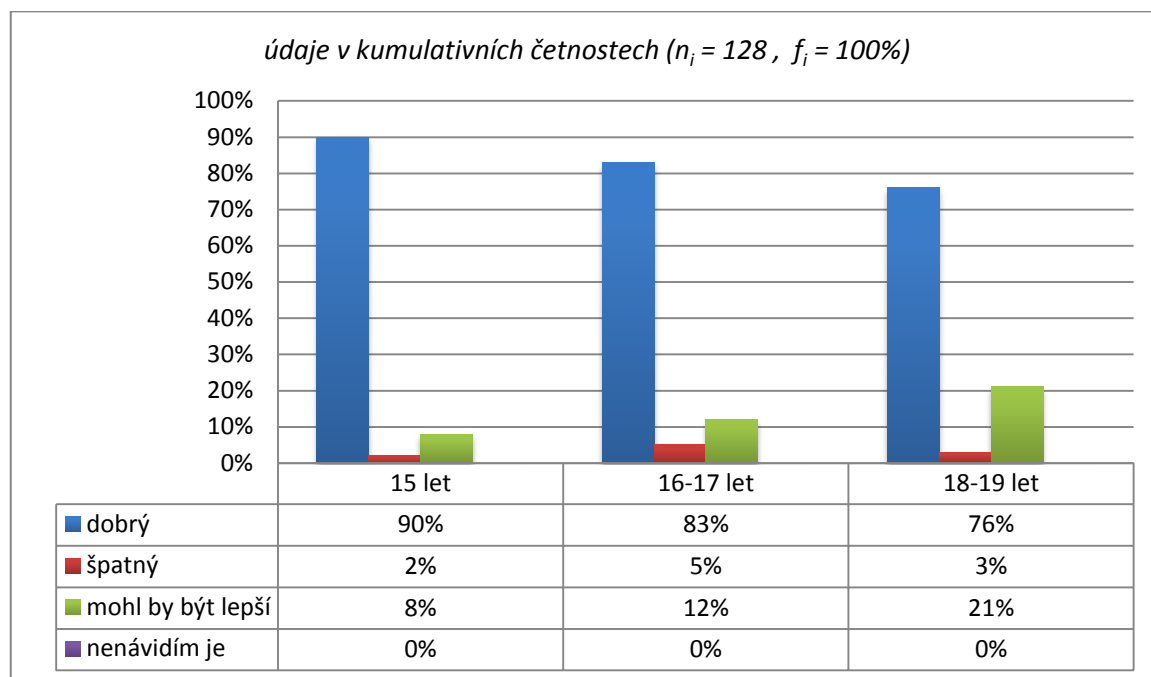
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 15: Otázka č. 16 - Setkal/a ses někdy se šikanou? Pokud ano, řekl jsi o tom někomu?

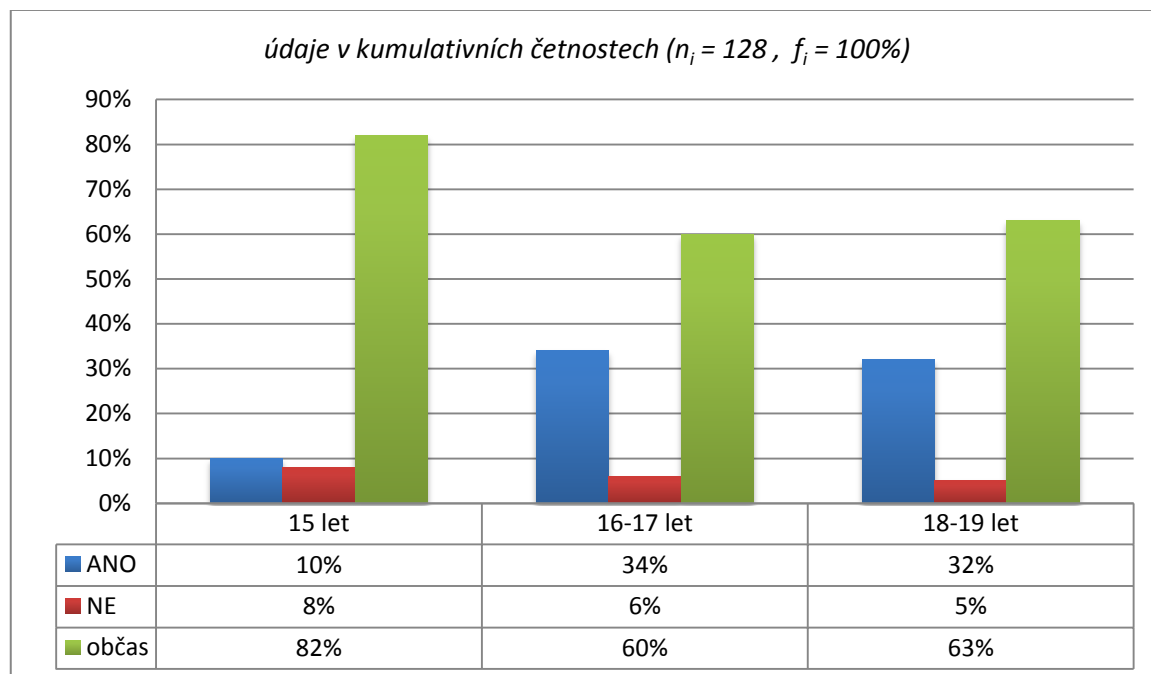
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 16: Otázka č. 17 - Jaký máš vztah ke svým rodičům?

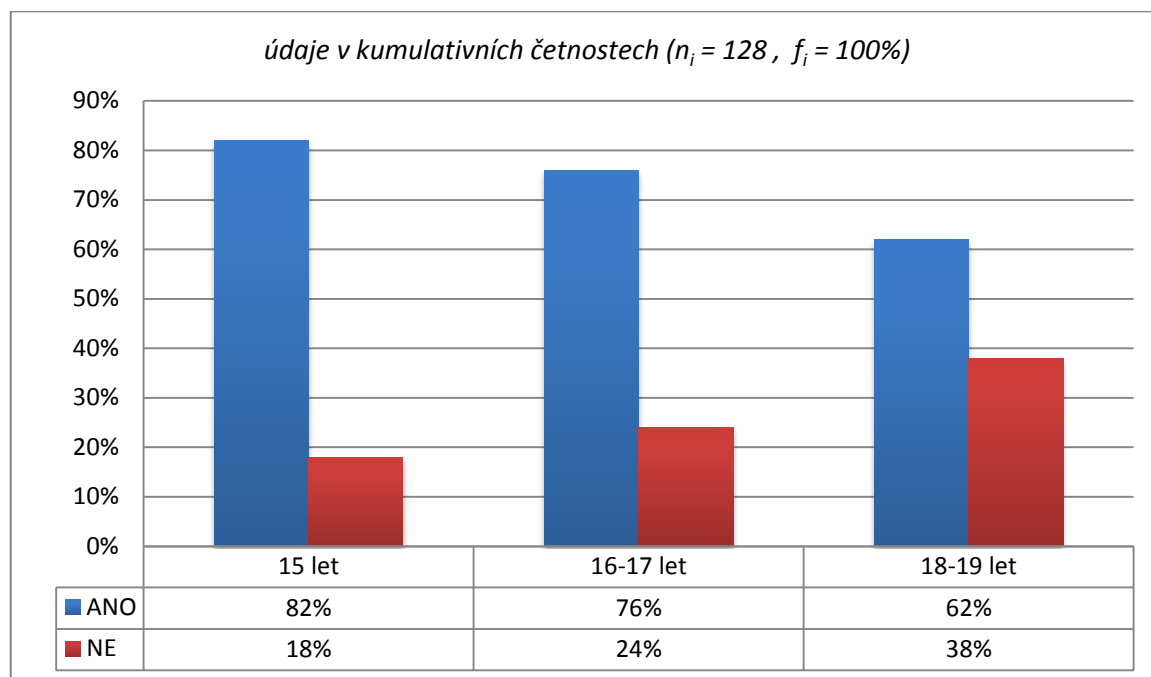
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 17: Otázka č. 18 - Lžeš svým rodičům?

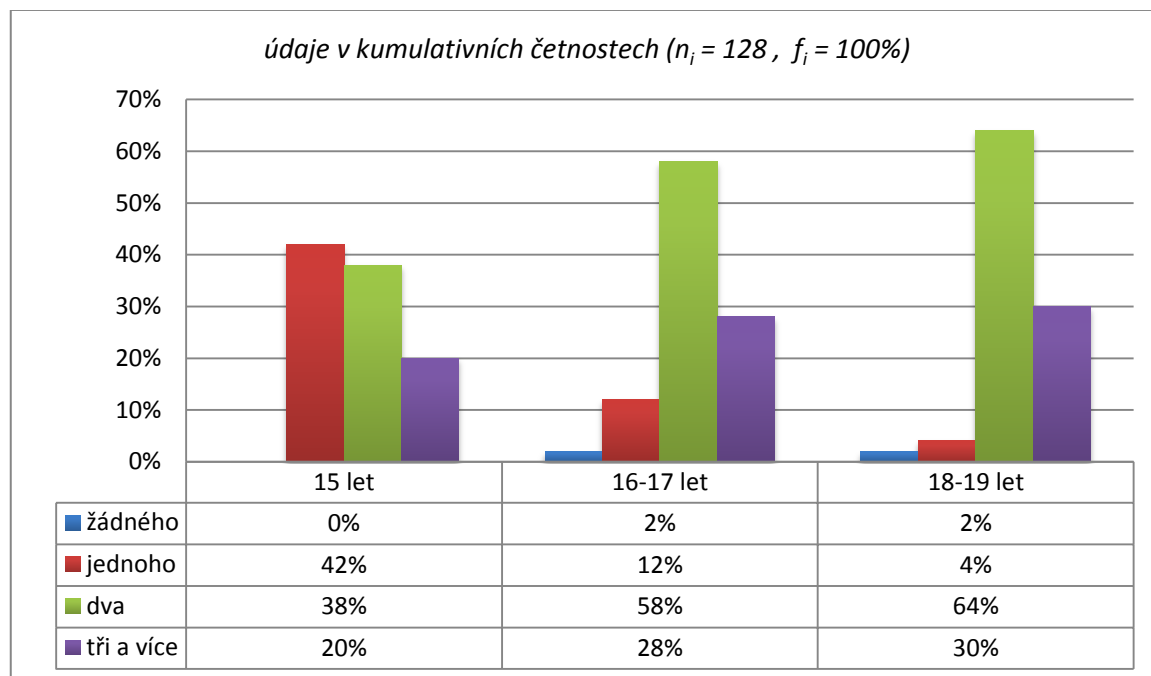
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 18: Otázka č. 19 – Rodiče žijí spolu?

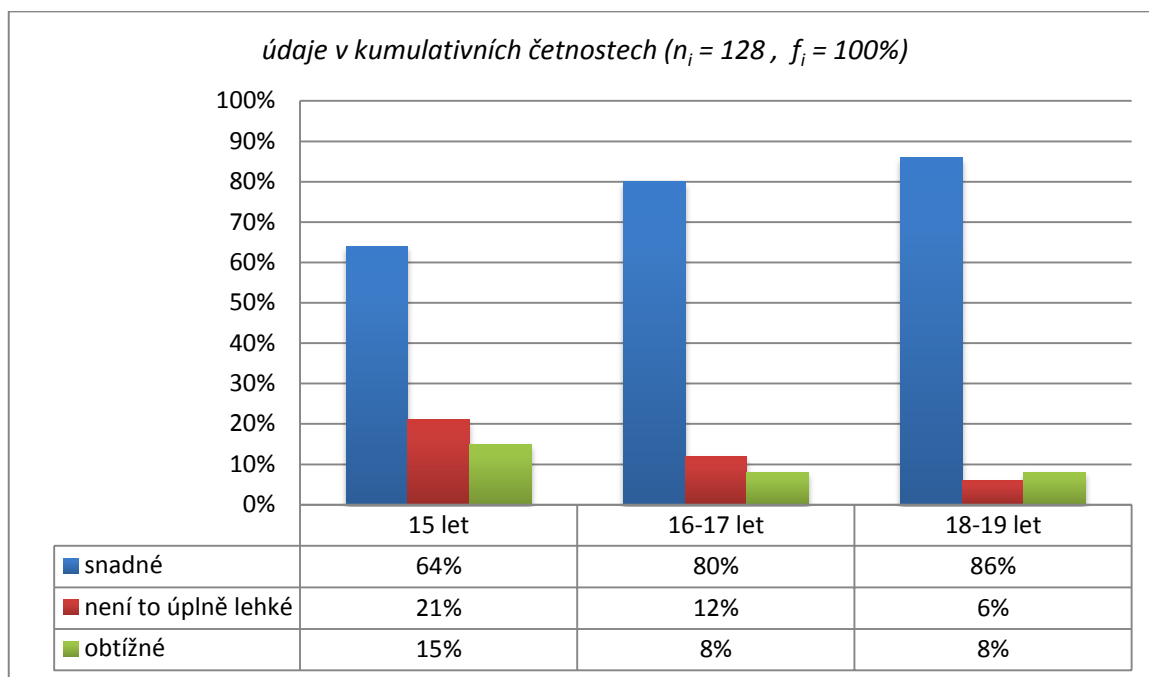
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 19: Otázka č. 20 - Kolik máš blízkých přátel?

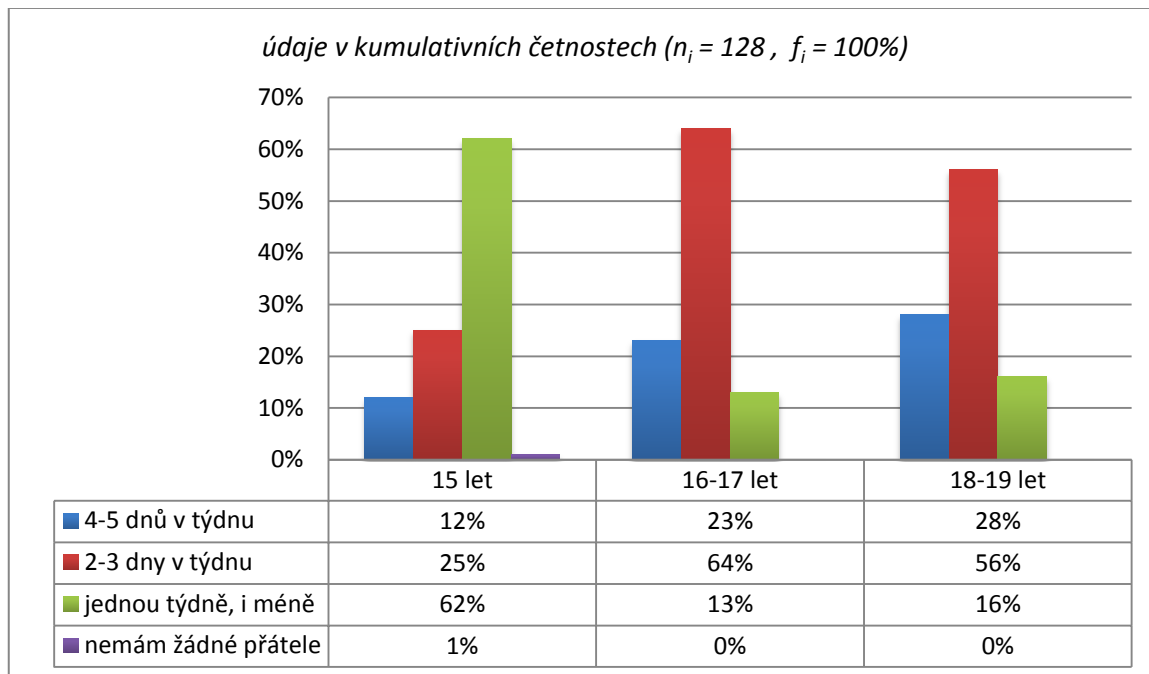
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 20: Otázka č. 21 - Je pro tebe snadné, nebo obtížné se seznámit s novými lidmi?

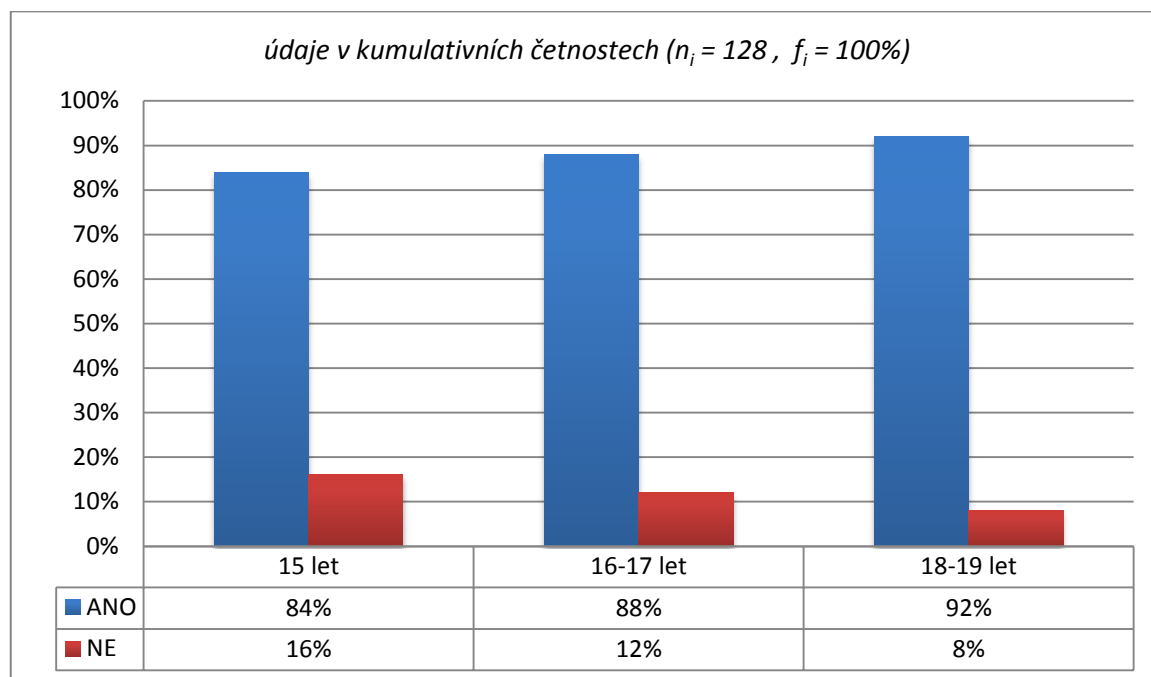
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 21: Otázka č. 22 - Jak často trávíš se svými přáteli volný čas i po skončení školy?

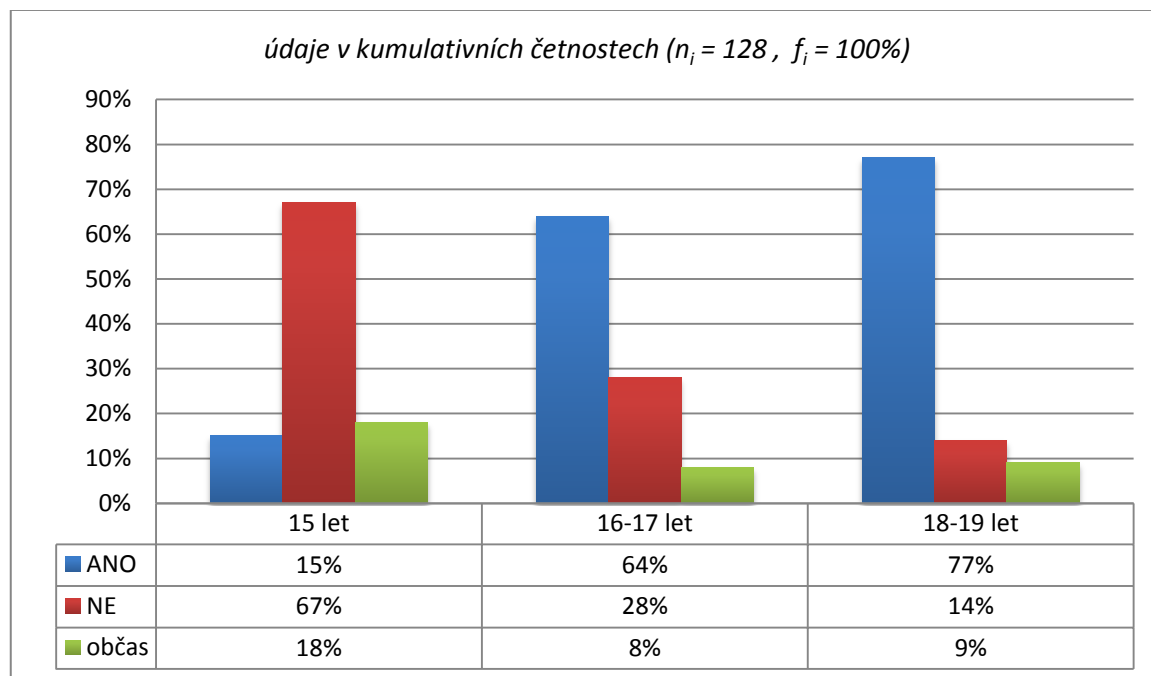
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 22: Otázka č. 23 - Myslíš si, že jsi v kolektivu oblíbený/á

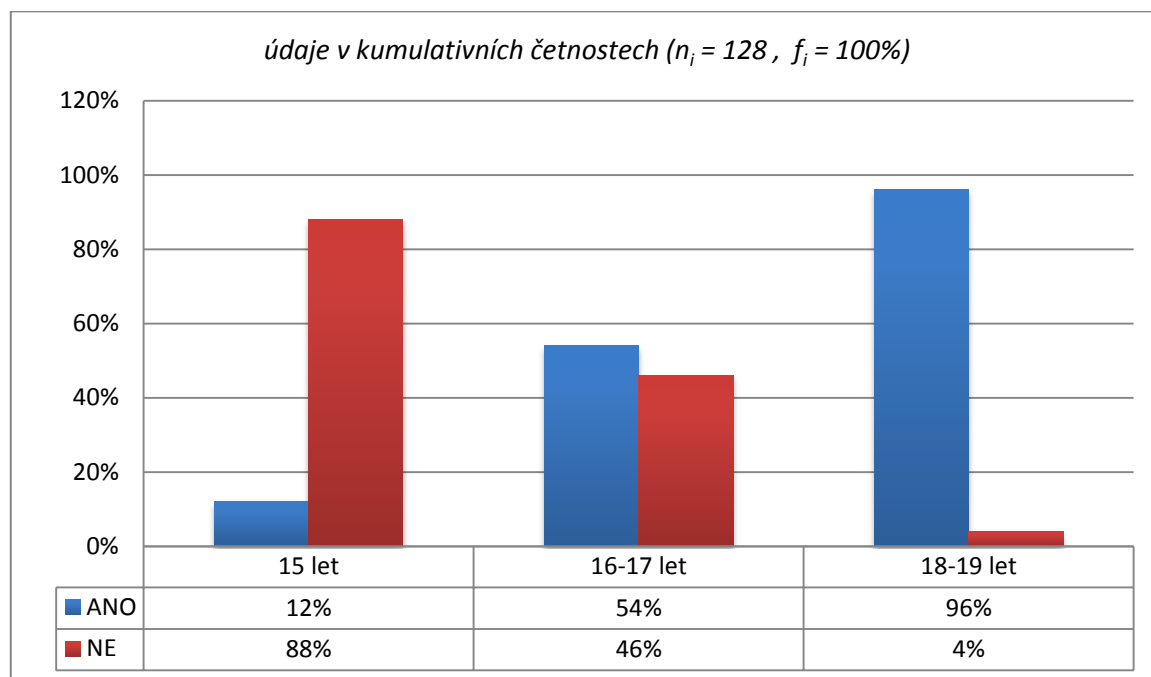
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 23: Otázka č. 24 - Kouříš cigarety?

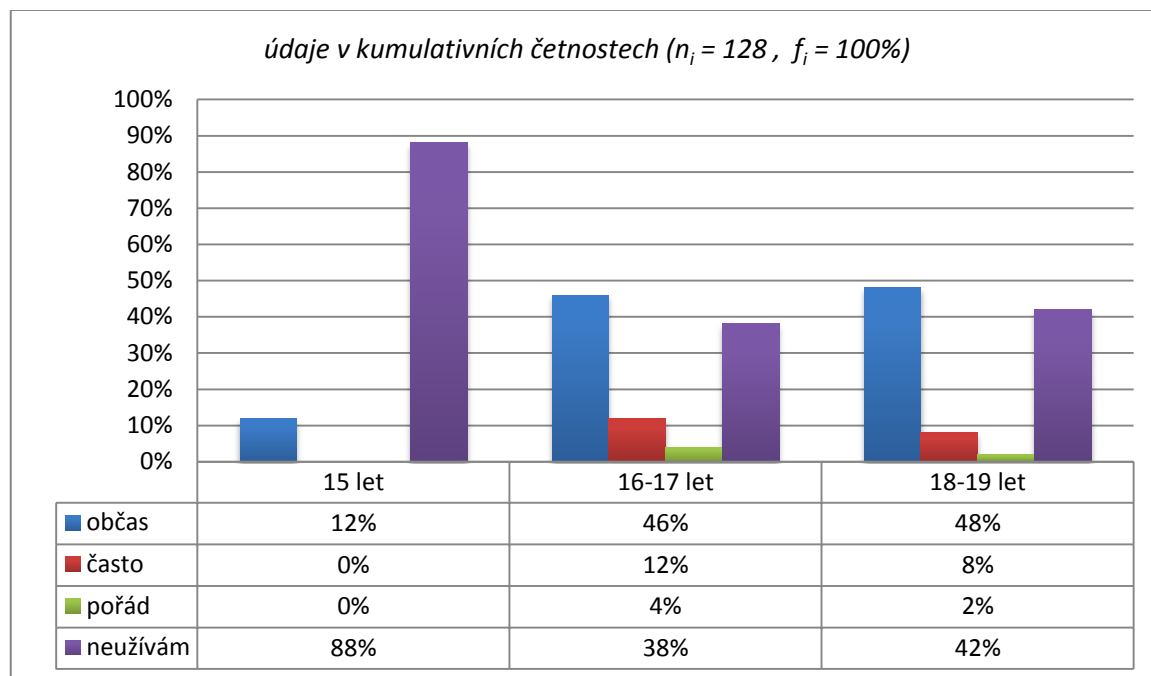
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 24: Otázka č. 25 - Máš nějaké zkušenosti s užíváním nelegálních drog?

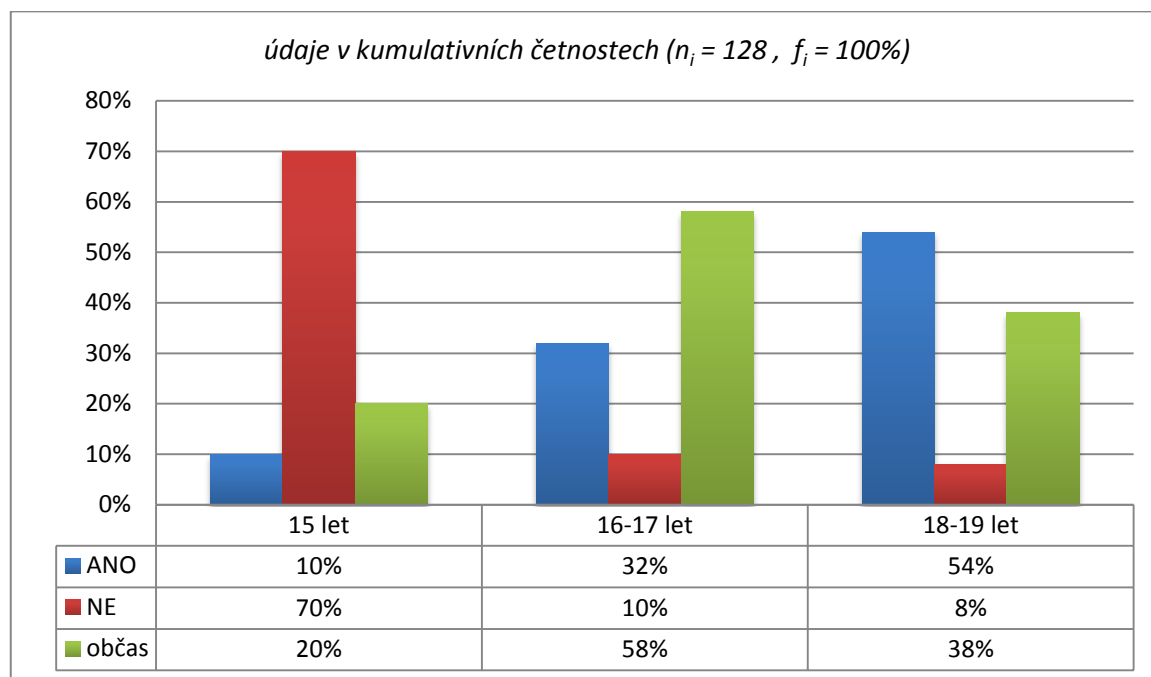
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 25: Otázka č. 26 - Pokud ano, jak často je užíváš?

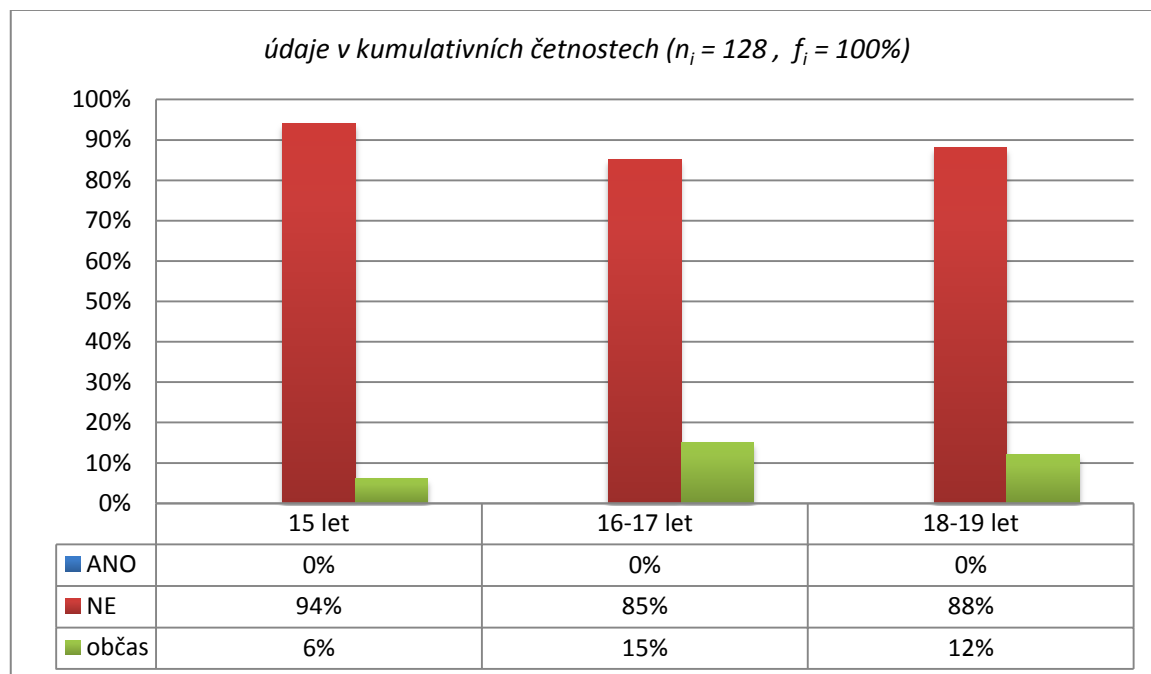
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 26: Otázka č. 27 - Užíváš alkohol?

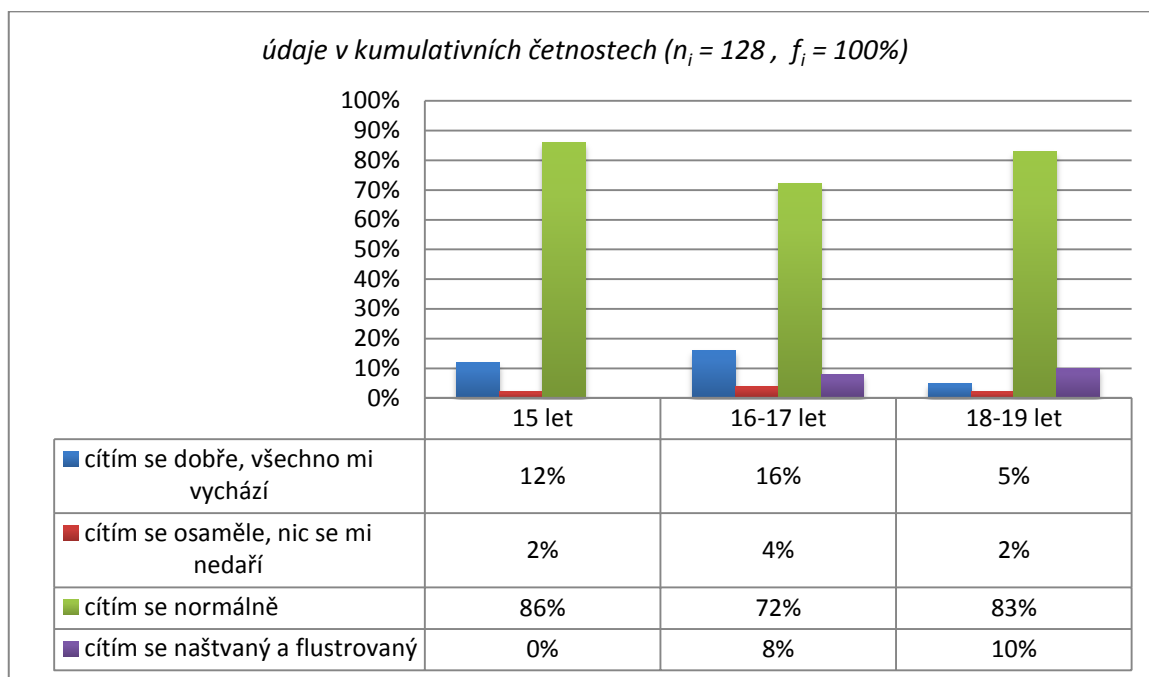
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 27: Otázka č. 28 - Užíváš alkohol někdy i ve škole?

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 28: Otázka č. 29 - Jak se momentálně cítíš?

Zdroj: vlastní zpracování

3.1.4 Ověření výzkumných předpokladů

a) *Lze předpokládat, že většina respondentů uvede, že ve věku před 18. rokem konzumuje alkoholické nápoje a užívá tabákové výrobky.*

Tento předpoklad se prokázal zcela jasně. Bohužel nebylo překvapením, že většina respondentů má zkušenost s alkoholem i kouřením před 18. rokem. Dle grafu č. 26 na str. 56 je prokazatelné, že studenti v svých 15 letech užívají alkohol z 10% a 20% užívá alkohol jen občas. Studenti ve věku 16 a 17 let konzumují alkohol z 32% a 58% užívá podle odpovědi alkohol jen občas. Šokujícím zjištěním byl fakt, že 21% respondentů uvedlo, že před 18. rokem konzumuje občas alkohol i ve škole (viz graf č. 27 na str. 56).

Dle grafu č. 23 na str. 54 je zřejmé, že 15% studentů ve věku 15 let pravidelně kouří a 18% uvedlo, že kouří jen občas. Studenti ve věku 16 a 17 let dle průzkumu uvedli, že 64% jich kouří pravidelně a 28% kouří jen občas. Je to dobou? Dobou, která jde kupředu a to ve všech směrech. Toto zjištění nutí k zamyšlení, že dnešní mládež nemá žádný respekt k autoritám a ke svým rodičům (pokud o tom vědí). Je to zdá se pouhá snaha o začlenění do světa dospělých a nezávislých jedinců, díky které se tak cítí. Další motiv ke kouření, který mě napadá je, móda. Kouření je pro pár jedinců jen módním výstřelkem, který zasáhl i děvčata,

která se snaží vyrovnat chlapcům. I když jim z počátku cigarety chutnat nemusejí, samozřejmě je tyto nepříjemné první zážitky překonat.

Užívání alkoholu i tabákových výrobků je pro mladé lidi přitažlivé jako „zakázané jablko pro Evu v rajské zahradě.“

Tento předpoklad se potvrdil.

b) Lze předpokládat, že většina respondentů uvede zkušenost s užíváním nelegálních drog.

Tento předpoklad se pro mě stal velkým nemilým překvapením. Dle grafu č. 24 na str. 55 je zřejmé, že žáci v 15 letech z 12% mají zkušenost s nelegální drogou. V 16 a 17 letech mají tuto zkušenost z 54% a studenti po 18. roce mají tuto zkušenost osvojenou z 96%. Samozřejmě záleží na mnoha okolnostech, o jakou drogu se jedná a v jakém množství ji jedinec požil.

Proto se tento druh dotazu rozvíjel dále otázkou č. 26: Jak často nelegální drogy žáci užívají? I tato otázka se pomocí grafu č. 25 na str. 55 zjevila strašlivá. Dle dotazníku se prokázalo, že žáci 15 let z 12%, drogu užívají občas. V letech 16 a 17 bylo zodpovězeno, že 46% studentů užívá drogu občas, 12% často a 4% pořád. Po 18. roce je droga užívána z 48% občas, 8% často a 2% pořád. Tyto odpovědi jsou zcela neuspokojivé, ba dokonce šokující. Pevně doufám, že se jedná pouze o přechodné období rebelství mladistvých, pokud tomu tak není, jedná se zde o závažný problém, který by se měl co nejdříve začít řešit.

Tento předpoklad se potvrdil.

c) Lze předpokládat, že většina respondentů uvede, že pro ně není problémem jít za školu.

Průzkum ukazuje dle grafu č. 13 na str. 50, že žáci ve svých 15 letech chodí z 6% za školu a z 14% chodí za školu jen občas. V letech 16 a 17 se dle průzkumu zjistilo, že za školu chodí 10% studentů a 57% chodí za školu jen občas. Studenti staří 18 let za školu chodí z 12% a z 58% chodí za školu jen občas. Zdá se mi to od studentů velmi přehnané, ale průzkum ač se zdá nesmyslný, bude nejspíše pravdivý. Podle průzkumu se prokázalo, že nejčastěji za školu chodí žáci staří po 18. roce, byl zaznamenán dle průzkumu slabý nárůst záškoláctví. Čím je tedy žák starší, má nejspíše pocit, že škola už pro něho není nejdůležitějším a tuto potřebu si dokazuje zanedbáváním výuky. V této situaci lze předpokládat, že po informování o tomto průzkumu se absence začne ve škole řešit ostražitěji. Existuje zde otázka, zda rodiče své děti kryjí, aby neměli ve škole problémy s absencí, nebo o tom rodiče nevědí.

V otázce č. 14: Zda se žáci bojí, že by se na jejich záškoláctví přišlo?, jsem rozvedla otázku o záškoláctví z pohledu strachu a autority rodičů. I v této otázce jsem byla nemile překvapena. Studenti v 16 a 17 letech uvedli z 68%, že se nebojí odhalení ze záškoláctví, dokonce 20% „je to jedno“. Po 18. roce se nebojí odhalení 73% studentů a 21% „je to jedno“.

Podle mého názoru studenti, kteří odpověděli na otázku „je mi to jedno“, mají se svými rodiči určitý problém. Může se jednat o nedostatek pozornosti, kdy se jedinec podvědomě snaží dostat do popředí zájmu, a udělá pro to doslova cokoli. Jeho zviditelnění před rodiči, byť by se jednalo o nepříjemné a problémové zjištění, je to jedince známkou zájmu.

Možnost je zde i v pouhém hrdinství, „frajeřiny“ nebo vyčnívání z řady. Svůj strach potlačili nebo si jsou příliš jisti nevědomostí rodičů.

Tento předpoklad se potvrdil.

d) Lze předpokládat, že většina respondentů s rodinnými problémy (málo pozornosti, špatný přístup, nezáměr o školu ze strany rodičů) uvede, že se všemi či většinou negativních jevů už zkušenost měla.

Ochranné faktory tkví v tom, že pomáhají vysvětlit něco, co si všichni uvědomujeme, totiž že mnoho dospívajících, kteří jsou zdánlivě vysoce ohroženi, přesto rizikovému chování nepodlehnou nebo u nich není tak výrazné jako u jejich vrstevníků, anebo když už se u nich projeví, zmizí rychleji než u druhých. Jinými slovy, mnozí dospívající, kteří vyrůstají za podmínek všudypřítomných negativních vlivů, omezených zdrojů a intenzivních tlaků na překračování konvenčních norem, dokáží tyto okolnosti překonat.

Při průzkumu jsem se zaměřila na dva rozdílné faktory. Na studenty, kteří mají dobré zázemí a jsou ve své rodině spokojeni, mají zájmové kroužky. Na druhé straně jsou studenti, kteří např. žijí pouze s jedním z rodičů a vztahy v rodině nevypovídají standardům dobré výchovy, studenti nejsou řádně zaměstnáváni a jejich volný čas se projevuje negativními jevy. Studie ukazují, že vliv rodičů na učení dětí záleží na typu zapojení, na typu vzdělávacích metod a na charakteristice rodiny. Obecně je vliv rodičovského zapojení pozitivní a dále platí následující:

- Zapojení rodičů má větší vliv u žáků na základní škole než u středoškoláků.
- Zapojení rodičů z menšinové populace má větší vliv než zapojení rodičů většiny.
- Zapojení rodičů z nižších sociálně ekonomických skupin má větší vliv než u rodičů s vyšším sociálně ekonomickým statusem.

- Zapojení rodičů má větší vliv na školní hodnocení než na výsledky ve standardizovaných testech.
- Na vzdělávací výsledky žáků má větší vliv osobní zapojení rodičů než jejich behaviorální zapojení.
- Behaviorální zapojení má malý vliv na vzdělávací výsledky, ale pomáhá předcházet problémům s chováním.¹⁷

S touto studií musím plně souhlasit, ukázala se pravdivá i v mnou provedeném průzkumu na středních školách. Zaměřila jsem se na studenty, kteří podle průzkumu odpověděli na některé otázky ohledně rodiny a dalších navazujících otázek znepokojivě.

Studenti, kteří odpovídali na otázku „Jaký máš vztah ke svým rodičům?“, mohli odpovědět čtyřmi způsoby:

- Dobrý,
- špatný,
- mohl by být lepší,
- nenávidím je.

Naštěstí odpověď „nenávidím je“ se v průzkumu neobjevila. Ovšem odpověď „špatný“ se objevila celkem u 10% studentů a odpověď „mohl by být lepší“ zvolilo celkem 41% studentů. U studentů, kteří žijí jen s jedním z rodičů, bylo dle průzkumu prokázáno, že právě tyto studenti mají problémy s ukázněností a dále častější zkušenost s negativními jevy. Dále je zde i nahlédnutí v otázce č. 5, zda studenti mají nějakou volnočasovou aktivitu (sport, kroužek). Celkem 42% respondentů nemá zájem o žádný koníček ani sport a také bylo zjištěno, že právě tyto studenti svůj čas tráví hlavně s přáteli nebo doma. Respondenti bez aktivity nebo jen s občasnou aktivitou mají dle otázky č. 13 – „Chodíš za školu?“ odpověď jasnou, ano nebo občas. V následující otázce, zda se bojí, že se na to přijde, většina respondentů odpověděla ne nebo je mi to jedno. Podle mého názoru tyto studenti podvědomě vyžadují více pozornosti. A při pomýšlení, že na to rodiče přijdou, existuje šance na zvýšení zájmu rodičů a dětí, byť by se jednalo o nemilý a vážný konflikt.

Toto zjištění se odrazilo v základní otázce právě tohoto výzkumného předpokladu. Děti se špatným vztahem k rodičům, nedostatečnou mimoškolní aktivitou mají problémy

¹⁷ Jana Vodáková: *Jak zapojení rodičů ovlivňuje vzdělávání dětí* [online] dostupné z <https://www.zkola.cz/rodice/vychovadeti/Stranky/Jak-zapojeni-rodicu-ovlivnuje-vzdelavani-deti.aspx> [cit. 2016-03-19, 18:00].

s negativními jevy, což nejspíše působí jako náhrada za nedostatečnou pozornost rodičů z pohledu dítěte.

Kladu si otázku, zda rodiče před jasným problémem s dítětem zavírají oči, či ho radikálně řeší. Bohužel většina rodičů o problémech svých dětí neví, ani nemůže. Pokud se jedinec chová doma zcela normálně a rodiče mu stále plně důvěřují, pozdější zjištění bude pro rodiče velmi smutným zklamáním.

Tento předpoklad se potvrdil.

3.2 Diskuse výsledků

Objevily se zde odpovědi, které se daly předpokládat. Ovšem některé odpovědi pro mě byly překvapením. To, co dnes přijde některým jedincům zcela normální a vhodné, mi vnuklo myšlenku, kam ta mládež spěje. Je to dobou, ve které žijeme? Bude postupem času snižování věku pro rizikové chování běžné? Upřímně mám strach. Zároveň doufám v zázrak k napravení hodnot mladistvých.

Škola sice výsledky průzkumu určitě bude chtít vidět, ale mrzí mě jiná věc. Výsledky jsou samozřejmě anonymní, a proto možné řešení zjištěných problémů nebude jednoduché, snad ani možné. Ráda bych ale pomohla hlavně rodičům, aby nahlédli do nitra svého dítěte, zjistili, jak se cítí, a věděli jaké „sprasky“ ve volném čase i ve škole jejich děti dělají. Toto nahlédnutí by bylo pro každého rodiče jistě osvobozující, možná smutné, či šťastné ale uspokojující. Rodič by mohl být nad věcí a chovat se ke svému dítěti podle situace, poskytnout mu pocit bezpečí, důvěry, porozumění a dostatečnou pozornost, která zjevně některým jedincům chybí.

4 Závěr

Problematika rizikového chování mládeže je velmi obsáhlá a zabývá se mimo jiné příčinami vzniku, projevy, následky a prevencí rizikového chování. Jasnou prioritou pro zdravý vývoj dětí a mládeže je dobré rodinné zázemí, bezproblémové prostředí, ve kterém žijí, a v neposlední řadě i účinná primární prevence. Rodiče by měli být v tomto období dospívání ostražitější než doposud, při vývoji se bude vyvíjet samotná osobnost a charakter dítěte. Zvýšenou pozornost je třeba věnovat aktivnímu trávení volného času dětí (sport, zájmová činnost atd.) a zajímat se také o jejich přátele, neboť právě oni hrají u mladistvých velmi důležitou roli.

V bakalářské práci jsem se zaměřila na všechny možné negativní jevy spojené s dospíváním. Snažila jsem se pochopit problematiku věci, která byla spojená s vytvořeným průzkumem na středních školách. Byl vytvořen dotazník, díky kterému bylo možné nahlédnout do nitra studentů, a zjistit, zda je spokojen v rodině, jak tráví svůj volný čas a jakých negativních jevů se už stihl dopustit. Dotazník tvoří celkem 29 otázek, odpovědi na ně jsem pečlivě zpracovala. Vytvořila jsem ke všem otázkám vhodné grafické znázornění pro přehlednost situace. K tomuto průzkumu jsem si vytvořila celkem 4 výzkumné předpoklady, které se v dotazníku potvrdily. Cíl této bakalářské práce, stejně jako výzkumné předpoklady byly naplněny.

Při průzkumu těchto 4 výzkumných předpokladů jsem se zaměřila na dva rozdílné faktory - na studenty, kteří mají dobré zázemí a jsou ve své rodině spokojeni, mají zájmové kroužky, na druhé straně jsou studenti, kteří např. žijí pouze s jedním z rodičů a vztahy v rodině neodpovídají standardům dobré výchovy, studenti nejsou řádně zaměstnáváni a jejich volný čas se projevuje negativními jevy. Studie ukazují, že vliv rodičů na učení dětí záleží na typu zapojení, na typu vzdělávacích výsledků a na charakteristice rodiny. Průzkum ukázal, že rodiče, kteří se dětem dostatečně věnují, a studenti mají volnočasové aktivity, jsou se sebou více spokojeni a nepotřebují si kompenzovat nedostatečnou pozornost špatným chováním. Děti, které mají podle jejich odpovědí špatný vztah s rodiči, jsou přímo úkazem špatného a rebelského chování. Nemají dostatečnou aktivitu a tu si bohužel hledají spolu s ostatními jedinci společnosti jinde. Vše spěje k jednomu, tito studenti se ve škole nesoustředí, kritizují ukázněné žáky, kteří si pak připadají nezajímaví a zbyteční. Zde je důležitá primární prevence, aby k těmto jevům chování vůbec nemuselo dojít.

Důležité poučení z této práce je neustálé působení ve výchově dítěte, a to obzvláště ve věku dospívání. Mladé jedince je třeba vést k dobrým morálním hodnotám, převzetí odpovědnosti za

jejich chování a způsob životního stylu, odolávání stresu a negativním zážitkům, samostatnému rozhodování a naučit je řešit problémy s rozvahou a klidem. Takto vést děti musí rodiče, ale pokud nastane situace, při které se dítě vymkne kontrole i při snaze rodičů, jsou na řadě pedagogové, kteří tyto situace mají za úkol vnímat ve školském prostředí. Pedagog je odborníkem a hlavním komunikačním článkem mezi studentem a rodiči. Společnými silami lze zamezit jakémukoliv rizikovému chování.

Použitá literatura

- ADAMOVIČ, K., KLAJBANOVÁ, T. & Kolektív, a., 1980. *Aktuálne problémy výchovy učňovskej mládeže*. Bratislava: Dom techniky ČSVTS Bratislava. SÚKK 747/I-1968
- FISCHER, S. & ŠKODA, J., 2009. *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, a.s.. ISBN 978-80-247-2781-3
- GOLDOVÁ, V. & KREJČÍŘOVÁ, O., 2007. *Drogy a šikana - stále v nebezpečí*. Vsetín, Město Vsetín, komise prevence kriminality, p. 105.
- KRAUS, B. & et al., 2006. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, edice pedagogické literatury. ISBN 80-7315-125-1
- LANGER, S. a. k., 1994. *Mládež problémová a její typy a možnosti uplatnění. Diagnostické, výchovné a profesigrafické modely*. Hradec Králové: Kotva. ISBN 80-900254-3-9
- MATOUŠEK, O. & al., e., 1996. *Práce s rizikovou mládeží*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-089-8
- NOVÁK, M. & VODRÁŽKA, R., 1969. *Mládež a kouření*. Praha: Ústav zdravotní výchovy. 6-61047-89
- SCHUBERT, L., 1967. *Problémy s kriminalitou mládeže*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislavě. 71-052-67
- SVOBODOVÁ, A. & VODRÁŽKA, R., 1979. *Mládež a alkohol*. Metodické listy editor Praha: Ústav zdravotní výchovy.
- VÁGNEROVÁ, M., 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, s.r.o.. ISBN 80-7178-308-0
- VENCOVSKÝ, E. & BAUDIŠ, P., 1976. *Aktuální psychiatrické problémy mládeže*. Praha: Univerzita Karlova. 60-007-79
- WILLIAMS, R. J., WESTOVÁ, B. L. & SIMPSON, R. I., 2014. *Prevence problémového hráčství: Komplexní přehled důkazů a zjištěné dobré praxe*. Praha: Úřad vlády České republiky. 978-80-7440-096-4

Internetové zdroje

Výchovná funkce rodiny [online] dostupné z <http://psychologie-pedagogika.studentske.cz/2008/07/vchovn-funkce-rodiny.html> [cit. 2016-01-15, 18:00].

Bc. Lenka Klumpnerová: *Záškoláctví* [online] dostupné z <http://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/zaskolactvi/Stranky/Z%C3%A1%C5%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD.aspx> [cit. 2016-01-15, 18:00].

Kriminalita mládeže [online] dostupné z <http://www.ostrovzl.cz/prevence/kriminalita-delikvence-vandalismus/> [cit. 2016-01-15, 18:00].

Richard Jessor, Ph.D.: *Rizikové chování v dospívání: psychologický rámec pro chápání a jednání* [online], *Society for Adolescent Medicine*, 1991 [cit. 2016-01-28, 18:30].

PhDr. Monika Nevoralová: *Prevence rizikového chování* [online] dostupné z <http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/70/4538/Prevence-rizikoveho-chovani> [cit. 2016-03-14, 14:52].

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, Čj.: 14514/2000 – 51: *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*, [online] dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/prevence> [cit. 2016-03-17, 15:12].

Metodika Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro poskytování dotací ze státního rozpočtu na realizaci aktivit v oblasti primární prevence rizikového chování v období 2013-2018, č. j.: MSMT-18917/2012-27/2 [online] dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/prevence> [cit. 2016-03-14, 18:12].

Jana Vodáková: *Jak zapojení rodičů ovlivňuje vzdělávání dětí* [online] dostupné z <https://www.zkola.cz/rodice/vychovadeti/Stranky/Jak-zapojeni-rodicu-ovlivnuje-vzdelavani-deti.aspx> [cit. 2016-03-19, 18:00].

KREJČOVÁ, V.. *Aktuální témata výchovy a vzdělávání ve škole: texty pro studijní disciplínu Teorie výchovy*. Hradec Králové: Gaudaemus, 2005. [online] dostupné z https://cs.wikipedia.org/wiki/Spolupr%C3%A1ce_rodiny_a_%C5%A1koly [cit. 2016-03-21, 19:20].

RABUŠICOVÁ M. A KOL.. *Škola a (versus) rodina*. Brno : Masarykova univerzita, 2004.
[online] dostupné z https://cs.wikipedia.org/wiki/Spolupr%C3%A1ce_rodiny_a_%C5%A1koly [cit. 2016-03-21, 19:43].

Seznam tabulek

Tabulka 1: Koncepční rámec pro rizikové chování dospívajících: rizikové faktory	41
Tabulka 2: Koncepční rámec pro rizikové chování dospívajících: ochranné faktory	41
Tabulka 3: Koncepční rámec pro rizikové chování dospívajících: rizikové způsoby chování	42
Tabulka 4: Koncepční rámec pro rizikové chování dospívajících: dopady rizik	42

Seznam grafů

Graf 1: Otázka č. 2 - Kolik je ti let?.....	44
Graf 2: Otázka č. 3 - Co tě vedlo k rozhodnutí studovat?	44
Graf 3: Otázka č. 4 - Splňuje škola tvé očekávání/představy?	45
Graf 4: Otázka č. 5 - Sportuješ nebo navštěvuješ nějaké zájmové kroužky?	45
Graf 5: Otázka č. 6 - Kde nejčastěji trávíš svůj volný čas?	45
Graf 6: Otázka č. 7 - Zajímají se rodiče o tvůj volný čas?	46
Graf 7: Otázka č. 8 - Chtěl/a bys, aby se o tebe rodiče zajímali více?	46
Graf 8: Otázka č. 9 - Cítíš se osamělý/á?.....	47
Graf 9: Otázka č. 10 - Cítíš se někdy pod velkým tlakem kvůli škole?.....	47
Graf 10: Otázka č. 11 - Pokud jsi v předchozí otázce odpověděl/a ano, nebo občas, kdo si myslíš, že nejčastěji za tento pocit tlaku může?	48
Graf 11: Otázka č. 12 - Máš někdy chuť jít za školu?	48
Graf 12: Otázka č. 13 - Chodíš za školu?	49
Graf 13: Otázka č. 14 - Bojíš se, že se přijde na to, že jsi byl/a za školou?	49
Graf 14: Otázka č. 15 - Dopustil/a ses někdy některé z následujících činností?	50
Graf 15: Otázka č. 16 - Setkal/a ses někdy se šikanou? Pokud ano, řekl jsi o tom někomu?.....	50
Graf 16: Otázka č. 17 - Jaký máš vztah ke svým rodičům?.....	51
Graf 17: Otázka č. 18 - Lžeš svým rodičům?	51
Graf 18: Otázka č. 19 – Rodiče žijí spolu?	52
Graf 19: Otázka č. 20 - Kolik máš blízkých přátel?	52
Graf 20: Otázka č. 21 - Je pro tebe snadné, nebo obtížné se seznámit s novými lidmi?	53
Graf 21: Otázka č. 22 - Jak často trávíš se svými přáteli volný čas i po skončení školy?.....	53
Graf 22: Otázka č. 23 - Myslíš si, že jsi v kolektivu oblíbený/á.....	54
Graf 23: Otázka č. 24 - Kouříš cigarety?	54
Graf 24: Otázka č. 25 - Máš nějaké zkušenosti s užíváním nelegálních drog?	55
Graf 25: Otázka č. 26 - Pokud ano, jak často je užíváš?.....	55
Graf 26: Otázka č. 27 - Užíváš alkohol?.....	56
Graf 27: Otázka č. 28 - Užíváš alkohol někdy i ve škole?.....	56
Graf 28: Otázka č. 29 - Jak se momentálně cítíš?.....	57

Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník

Příloha 1: Dotazník

Milí studenti,

tento dotazník je součástí průzkumu, který je zaměřen na Vaše zkušenosti a názory na různorodé otázky a témata související s výchovou středoškoláků.

Nespěchejte prosím a dotazník řádně vyplňte. Nepište na dotazník své jméno ani další informace, podle kterých by se mohlo poznat, kdo dotazník vyplnil. Dotazníky budou zpracovány, analyzovány a využity ve škole naprosto anonymně. Proto můžete na všechny otázky odpovědět upřímně a otevřeně.

Tento průzkum je zcela dobrovolný, a pokud nemáte zájem na účasti, dejte prosím vědět dopředu. Nejste povinni odpovídat na jakoukoli otázku, pokud vám to bude nepříjemné. Vězte ale, že pokud se větší část studentů rozhodne neodpovědět na většinu otázek, ztrácí tento průzkum z velké části svou hodnotu.

Pokud uvedené odpovědi přesně neodpovídají vaší situaci, zvolte odpověď, která je této situaci nejbližší. Zvolenou odpověď označte X ve Vámi zvolené možnosti. Pokud chcete svoji odpověď změnit, původní X začerněte a označte jinou odpověď opět X.

Předem Vám moc děkuji za odpovědi.

1) Jsi chlapec nebo dívka?

☐ chlapec

☐ dívka

2) Kolik je ti let?

☐ 15

☐ 16

☐ 17

☐ 18

☐ 19+

3) Co tě vedlo k rozhodnutí studovat?

☐ bylo to mé rozhodnutí

☐ bylo to přání rodičů

☐ byl to nápad kamarádky

☐ nevěděla jsem, kam jinak jít

4) Splňuje škola tvé očekávání/představy?

☐ ano

☐ ne

☐ čekal/a jsem víc

5) Sportuješ nebo navštěvuješ nějaké zájmové kroužky?

☐ ano, pravidelně

☐ občas

☐ jen výjimečně

☐ vůbec

6) Kde nejčastěji trávíš svůj volný čas?

☐ doma

☐ venku

☐ u kamaráda/ky

☐ sport, zájmový kroužek

7) Zajímají se rodiče o tvůj volný čas?

☐ ano

☐ ne

☐ občas

8) Chtěl/a bys, aby se o tebe rodiče zajímali více?

☐ ano

☐ ne

9) Cítíš se osamělý/á?

☐ ano

☐ ne

☐ občas

10) Cítíš se někdy pod velkým tlakem kvůli škole?

☐ ano

☐ ne

☐ občas

11) Pokud jsi v předchozí otázce odpověděl/a ano, nebo občas, kdo si myslíš, že nejčastěji za tento pocit tlaku může?

☐ kantoři

☐ rodiče

☐ obě možnosti

☐ nemohou za to, je to jen můj pocit

12) Máš někdy chuť jít za školu?

☐ ano

☐ ne

☐ občas

13) Chodíš za školu?

☐ ano

☐ ne

☐ občas

14) Bojíš se, že se přijde na to, že jsi byl/a za školou?

☐ ano

☐ ne

☐ je mi to jedno

15) Dopustil/a ses někdy některé z následujících činností?

☐ něco ukradl/a

☐ fyzicky někomu ublížil/a

☐ šikanoval/a

☐ nedopustil/a jsem se ničeho z těchto možností

16) Setkal/a ses někdy se šikanou? Pokud ano, řekl/a jsi o tom někomu?

☐ setkal/a a nic jsem neřekl/a

☐ setkal/a a ohlásil/a jsem to...

☐ nesetkala jsem se

17) Jaký máš vztah ke svým rodičům?

☐ dobrý

☐ špatný

☐ mohl by být lepší

☐ nenávidím je

18) Lžeš svým rodičům?

☐ ano

☐ ne

☐ občas

19) Rodiče žijí spolu?

☐ ano

☐ ne

20) Kolik máš blízkých přátel?

☐ žádného

☐ jednoho

☐ dva

☐ tři a více

21) Je pro tebe snadné, nebo obtížné se seznámit s novými lidmi?

- ☐ snadné
- ☐ není to úplně lehké
- ☐ obtížné

22) Jak často trávíš se svými přáteli volný čas i po skončení školy?

- ☐ 4-5 dnů v týdnu
- ☐ 2-3 dny v týdnu
- ☐ jednou týdně, někdy i méně
- ☐ nemám žádné přátele

23) Myslíš si, že jsi v kolektivu oblíbený/á?

- ☐ ano
- ☐ ne

24) Kouříš cigarety?

- ☐ ano
- ☐ ne
- ☐ občas

25) Máš nějaké zkušenosti s užíváním nelegálních drog?

- ☐ ano
- ☐ ne

26) Pokud ano, jak často je užíváš?

- ☐ občas
- ☐ často
- ☐ pořád
- ☐ neužívám

27) Užíváš alkohol?

- ☐ ano
- ☐ ne
- ☐ občas

28) Užíváš alkohol někdy i ve škole?

- ☐ ano
- ☐ ne
- ☐ občas

29) Jak se momentálně cítíš?

- ☐ cítím se dobře, všechno mi vychází
- ☐ cítím se osaměle, nic se mi nedaří
- ☐ cítím se normálně, nic zvláštního
- ☐ cítím se naštvaný a frustrovaný